

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

LASTEN SOSIAALISEN VUOROVAIKUTUKSEN TUKEMINEN

Työntekijöiden kokemuksia vuororyhmäperhepäivähoidosta
Taivalkoskella

TEKIJÄT: Eveliina Käsmä
Jonna Tammelin

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala			
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma			
Työn tekijä(t) Eveliina Käsmä ja Jonna Tammelin			
Työn nimi Lasten sosiaalisen vuorovaikutuksen tukeminen. Työntekijöiden kokemuksia vuororyhmäperhepäivähoidosta Taivalkoskella			
Päiväys	14.11.2017	Sivumäärä/Liitteet	38/2
Ohjaaja(t) Anne-Leena Juntunen ja Pirjo Turunen			
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Taivalkosken päivähoito			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyössä tutkittiin työntekijöiden kokemuksia lasten sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja sen tukemisesta vuororyhmäperhepäivähoidossa. Toimeksiantaja oli Taivalkosken päivähoito ja tutkimukseen osallistui kahden vuororyhmäperhepäiväkodin työntekijöitä. Tutkimuksen kohteeksi valittiin vuorohoito, koska siitä ei ole paljon konkreettista tutkimustulosta ja sitä ei ole tarkkaan määritelty laissa. Opinnäytetyön aihe tuli toimeksiantajalta ja sitä työstettiin yhdessä. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostui varhaiskasvatuslaista, varhaiskasvatussuunnitelman perusteista sekä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja sen tukemisen keinoista.</p> <p>Opinnäytetyöllä selvitettiin vuororyhmäperhepäivähoidossa olevien lasten sosiaalista vuorovaikutusta sekä lasten kesken että lapsen ja työntekijän välillä. Tavoitteena oli tuottaa tietoa lasten sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja siitä, kuinka työntekijät vuororyhmäperhepäivähoidossa tukevat lapsia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Opinnäytetyö oli kvalitatiivinen tutkimus, jossa käytettiin teemahaastatteluja. Haastattelut toteutettiin toukokuussa 2017 ja haastateltavia työntekijöitä oli kahdeksan.</p> <p>Vuororyhmäperhepäiväkotien työntekijät tukivat lasten välistä sosiaalista vuorovaikutusta kiinnittämällä huomiota lasten sosiaaliin taitoihin, pienryhmätoiminnalla, tukemalla ystävyys- ja vertaissuhteita sekä leikin keinoin. Lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta tuettiin sanoittamalla, lauluilla ja loruilla sekä ryhmäjaioilla. Lisäksi huomiota kiinnitettiin työntekijöiden ja lasten kieleen, ilmeisiin ja eleisiin. Muita vuorovaikutusta tukevia tekijöitä olivat osallisuus, mallioppiminen, ilmapiiri, ennakointi ja rutiinit.</p> <p>Opinnäytetyö tuotti tietoa työntekijöiden kokemuksista lasten sosiaalisen vuorovaikutuksen tukemisen keinoista. Toimeksiantaja sai tietoa sekä lasten välisen että aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemisesta. Opinnäytetyö tuotti tietoa myös vuorovaikutukseen taustalla vaikuttavista tekijöistä. Jatkossa vuororyhmäperhepäiväkodit voivat kiinnittää huomiota lasten sosiaalisen vuorovaikutuksen tukemiseen nykyistä tehokkaammin. Tulevaisuudessa voisi tutkia Taivalkosken vuorohoidon vaikutuksia lapsiin fyysisestä tai psyykkisestä näkökulmasta tai laajentaa sosiaalisen vuorovaikutuksen tutkimista koskemaan kaikkia Taivalkosken ryhmäperhepäiväkoteja.</p>			
<p>Avainsanat</p> <p>varhaiskasvatus, ryhmäperhepäivähoito, vuorohoito, sosiaalinen vuorovaikutus</p>			

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Eveliina Käsmä and Jonna Tammelin			
Title of Thesis Supporting children's social interaction. Employees' experiences of 24-hour group family day care in the municipality of Taivalkoski			
Date	14.11.2017	Pages/Appendices	38/2
Supervisor(s) Anne-Leena Juntunen and Pirjo Turunen			
Client Organisation /Partners Day care in the municipality of Taivalkoski			
<p>Abstract</p> <p>The thesis studied employees' experiences of children's social interaction in 24-hour group family day care and how they support children's social interaction. Client organisation was the day care in the municipality of Taivalkoski. Employees of two group family day care participated in this research. Topic of this thesis was 24-hour day care because there are not many researches about it. There is no mention of 24-hour day care in the law. Client organisation and authors decided the topic of this thesis together. The theoretical framework for study was the law of early childhood education, the new national early childhood education and care plan, social interaction and the ways to support social interaction.</p> <p>The thesis studied both social interaction between children and also between employees and children. The aim was to get information of children's social interaction as well as how employees support children's social interaction. The thesis was a qualitative study, and the method was theme interviews. Interviews were in May 2017 and eight employees participated in interviews.</p> <p>The research results show that employees supported children's social skills and their friendships. Some of the support methods were to divide children into smaller groups and encourage children's plays. Social interaction between children and employees was supported by language, facial expressions, signs, songs, short rhymes and making different groups. Employees also talked much with children during day activities and told what they were doing. Participation, learning from each other, positive atmosphere, anticipation and routines were also ways to support social interaction.</p> <p>The thesis gave information about employees' experiences of the ways how to support children's social interaction. The client organisation gained information about social interaction between children and also between employees and children. The thesis also gave information about factors affecting in the background of social interaction. In the future employees could support social interaction better. A future study could be how 24-hour group family day care affects children's physical or mental development or an extended research that involves all of the group family day cares in Taivalkoski.</p>			
<p>Keywords</p> <p>early childhood education, group family day care, 24-hour day care, social interaction</p>			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	TOIMEKSIANTAJA JA VUORORYHMÄPERHEPÄIVÄKODIT	7
3	VARHAISKASVATUS KONTEKSTINA.....	9
3.1	Varhaiskasvatus vuorovaikutuksen näkökulmasta	9
3.2	Varhaiskasvatuksen pedagogiikka	10
3.3	Ryhmäperhepäivähoito ja vuorohoito toiminnan taustalla	11
3.4	Sosiaalisen vuorovaikutuksen kehitys leikissä	12
4	SOSIAALISEN VUOROVAIKUTUKSEN PERUSTA	15
4.1	Sosiaalinen vuorovaikutus	15
4.2	Sosiaalinen kehitys lapsuudessa	16
4.2.1	Sosiaalinen kehitys ikävuosina 0–3	16
4.2.2	Sosiaalinen kehitys ikävuosina 3–6	18
4.3	Sosiaaliset taidot.....	19
4.4	Sosiaalisten taitojen eettinen näkökulma	20
5	SOSIAALISEN VUOROVAIKUTUKSEN TUKEMINEN	22
5.1	Yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen	22
5.2	Pienryhmätoiminta ja leikkialuepedagogiikka toiminnan osana	23
5.3	Omahoitajuus työmenetelmänä.....	24
5.4	Lasten vertaissuhteet	25
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
6.1	Kvalitatiivinen tutkimus	27
6.2	Tutkimusmenetelmä.....	28
6.3	Aineiston analyysimenetelmä	29
6.4	Luotettavuus ja eettisyys	30
7	TUTKIMUSTULOKSET	32
7.1	Lasten välisen vuorovaikutuksen tukeminen	32
7.2	Lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen tukeminen	34
7.3	Vuorovaikutuksen tukeminen vuororyhmäperhepäivähoidossa	35
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	38
9	POHDINTA.....	42
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	44

LIITE 1: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO.....	47
LIITE 2: ESIMERKIT AINEISTON ANALYSOINNISTA.....	48

1 JOHDANTO

Ryhmäperhepäiväkotien työntekijöiden kokemukset vuorohoitolaisten sosiaaliseen vuorovaikutukseen vaikuttavista tekijöistä ovat tärkeitä, sillä ryhmäperhepäivähoito on yksi uusimmista hoitomuodoista (Väisänen 2007, 10–11). Aihe on ajankohtainen, koska on puhuttu siitä, eriarvoistaako vuorohoito lapsia ja perheitä. Kunnat kaipaavat valtakunnallisia ohjeita vuorohoidon järjestämiselle, koska tällä hetkellä sellaisia ei ole. Vuorohoito on epätasa-arvoista eri kuntien välillä, koska se on riippuvaista kunnan resursseista. (Nironen 2016.) Uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa vuorovaikutuksen merkitys painottuu läpi koko suunnitelman (Opetushallitus 2016).

Kaikki, mitä ihmisten välillä tapahtuu, on sosiaalista vuorovaikutusta (Kauppila 2005, 19). Sosiaalinen vuorovaikutus sisältää käsitteet sosiaalisista suhteista ja sosiaalisista taidoista. Lapsen sosiaalisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan lapsen myönteistä suhtautumista vuorovaikutustilanteisiin ja uskallusta osallistua aktiivisesti ryhmän vuorovaikutukseen. Lapsen vuorovaikutustilanteet koostuvat arjessa lasten välisestä vuorovaikutuksesta ja aikuisen ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta. (Luttinen 2006, 45.) Varhaiskasvatuksessa erilaisia lapsiryhmiä luovat sekä lapset että aikuiset suunnitelmallisesti. Sosiaalinen vuorovaikutus näkyy lasten vertaissuhteissa, ystävyysuhteissa ja aikuisten määrittelemissä lapsiryhmissä. (Kauppila 2005, 139–142; Raittila 2013, 74–77.) Lisäksi vuorohoito jakaa lapsia luonnollisesti erilaisiin ryhmiin hoitoaikojen mukaan (Roos 2015, 149–150).

Opinnäytetyön aihe on lasten sosiaalinen vuorovaikutus työntekijöiden kokemana. Opinnäytetyön toimeksiantaja on Taivalkosken päivähoito. Toinen opinnäytetyön tekijä on ollut toimeksiantajalla töissä ja työntekijöiden kesken nousi esiin kysymys, miten vuorohoito vaikuttaa lapsiin. Esihaastattelussa selvisi, että vuorohoidolla on vaikutuksia lasten sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Vuorohoidossa oleva lapsi voi olla sosiaalisempi kuin päivähoidossa oleva, koska vuorohoidossa lapsilla ei välttämättä ole niin tiiviitä kaverisuhteita. Kaikki kaverit eivät ole aina samassa vuorossa hoidossa. (Lohilahti 2016-10-10.) Toisaalta pienempien lasten kohdalla vuorohoidon vaikutukset voivat olla päinvastaisia. Lapsen voi olla haastavaa liittyä jo alkaneeseen lapsiryhmän toimintaan ja tähän hän tarvitsee aikuisen tukea. (Pulkkanen 2016-10-12.) Aihe on rajattu koskemaan työntekijöiden kokemuksia lasten sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja sen tukemisesta vuororyhmäperhepäivähoidossa.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Haastateltavia ovat vuororyhmäperhepäiväkotien työntekijät ja haastattelut toteutetaan yksilöhaastatteluina. Tutkimustehtävänä on selvittää, millaisia kokemuksia työntekijöillä on lasten sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Tavoitteena on tuottaa tietoa vuororyhmäperhepäivähoidossa olevien lasten sosiaalisesta vuorovaikutuksesta työntekijöiden kokemana. Työn tarkoituksena on haastattelujen avulla selvittää vuorohoidossa olevien lasten sosiaalista vuorovaikutusta niin lapsiryhmissä lasten kesken kuin lapsen ja työntekijän välillä. Tutkimusongelmana on se, miten lapsia tuetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa vuororyhmäperhepäivähoidossa.

Myös Taivalkosken kunnan uusi varhaiskasvatussuunnitelma (2017, 8–10) painottaa lasten turvallisia ja pysyviä vuorovaikutussuhteita. Ne luovat pohjan lapsen hyvinvoinnille, kasvuille ja kehitykselle.

Lapsen tunne-elämän taidot ja sosiaaliset taidot kehittyvät, kun lasten kanssa harjoitellaan anteeksi-
pyytämistä, anteeksiantoa ja tilanteiden selvittämistä. Työntekijät pyrkivät havainnoimaan lapsia ja
puuttumaan epäkohtiin nopeasti. Lapsia ohjataan ottamaan kaikki mukaan leikkiin. Kiusaaminen tai
väkivalta eivät ole hyväksyttäviä tekoja. Aikuinen ohjaa, on vuorovaikutuksessa ja tukee lasten osal-
lisuutta. Aikuinen auttaa oivaltamaan oikean ja väärän, lohduttaa sekä toimii mallina lapsille. Lapsille
annetaan rakkautta, läheisyyttä ja aikaa. Taivalkosken varhaiskasvatuksen oppimiskäsityksessä pide-
tään merkityksellisenä lasten vuorovaikutusta muiden kanssa. Leikin katsotaan olevan tärkeässä roo-
lissa, ja leikissä eri-ikäiset lapset voivat ottaa oppia ja mallia toisiltaan.

Oppivassa yhteisössä opitaan toinen toiselta, saadaan näyttää kaikki tunteet ja opetellaan kunnioit-
tamista sekä muita tarpeellisia tunne-elämän taitoja. Työntekijät tietävät, että heidän esimerkkinsä
vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa taidoissa vaikuttaa lapseen ja heidän taitoihinsa. Lasten sosiaalis-
ten taitojen kehittymistä tuetaan Taivalkoskella rohkaisemalla vuorovaikutukseen ja uusiin ihmissuh-
teisiin. Taivalkoskella käytetään omahoitajuutta yhtenä työmenetelmänä. Omahoitaja tutustuu hoi-
don alussa muihin lapsen kanssa ja muodostaa suhteita heihin. Turvallisen omahoitajan kanssa lapsi
uskaltaa muodostaa muitakin sosiaalisia kontakteja ja harjoitella sosiaalisia taitoja. Lasten kanssa
harjoitellaan ystävällisyyttä, empatiakykyä ja ristiriitojen ratkaisemista myönteisin keinoin. Näitä so-
siaalisia taitoja harjoitellaan monipuolisesti yhteistyöhön pohjautuvalla toiminnalla. Pienryhmätoi-
minta ja projektityöskentely tukevat lasten kaveruutta ja aktiivista toimijuutta. Projektityöskentely
antaa lapsille mahdollisuuden saada äänensä kuuluviin, ja tämä auttaa säilyttämään lasten mielen-
kiinnon tekemiseen. Pienryhmätoiminta tukee lasten kaverisuhteita, mutta takaa myös sen, että ryh-
missä on vaihtelevuutta. (Taivalkosken kunta 2017, 11–12.) Työntekijät ovat koonneet arjen toimin-
tamallia (kuva 1) muun muassa näistä edellä mainituista asioista.

KUVA 1. Vekkulin ajatuksia toimivasta arjesta (Käsmä 2017-05-17.)

3 VARHAISKASVATUS KONTEKSTINA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on tehty varhaiskasvatuslain pohjalta. Paikalliset ja lasten yksilölliset varhaiskasvatussuunnitelmat sekä varhaiskasvatus tulee laatia ja toteuttaa sen mukaan. Varhaiskasvatussuunnitelma toimii apuna lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen turvaamisessa. Tässä tehdään yhteistyötä lasten vanhempien kanssa. (Opetushallitus 2016, 8.)

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yleensä ryhmissä. Lapsiryhmien jaon tulee tukea lapsen kehitystä ja olla perusteltavissa. (Opetushallitus 2016, 10.) Perhepäivähoito voi välivaiheena helpottaa lapsen siirtymistä kotihoidosta päiväkotiin. Perhepäivähoidon pienemmät ryhmäkoot ja kodinomaisuus auttavat lasta sopeutumaan uuteen tilanteeseen ja luomaan turvallisen vuorovaikutussuhteen uuteen aikuiseen. (Keltikangas-Järvinen 2012, 223–224.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainitaan, että varhaiskasvatussuunnitelman yhtenä tavoitteena on taata yhdenvertainen varhaiskasvatus kaikille lapsille (Opetushallitus 2016, 11). Toteutuuko tämä, sillä esimerkiksi vuorohoidosta ei säädetä laeissa tai asetuksissa niin tarkasti kuin päivähoidosta? Varhaiskasvatuslaissa (1973) ei ole vuorohoidolle laadittu laadullisia kriteereitä, vaikka lakia on uudistettu vuonna 2015. Keskustelua on syntynyt siitä, asettaako vuorohoito lapset eriarvoiseen asemaan päivähoidossa olevien lasten kanssa (Nironen 2016).

3.1 Varhaiskasvatus vuorovaikutuksen näkökulmasta

Myös ryhmäperhepäivähoito on osa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatus takaa lapselle suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuutta. Varhaiskasvatuksessa painottuu vahvasti pedagogiikka. Lasten päivähoitoa saavat lapset, jotka eivät ole vielä oppivelvoisuusikässä. Myös sitä vanhemmat lapset saavat oikeuden päivähoitoon, jos erityiset olosuhteet sitä vaativat. (Varhaiskasvatuslaki 1973, § 1–2.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on esimerkiksi tukea lasten vuorovaikutusta. Varhaiskasvatus pyrkii turvaamaan pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä. Varhaiskasvatuksella pyritään myös kehittämään lasten yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Vuorovaikutustaitojen huomioiminen korostuu siten, että varhaiskasvattajan tulee kuulla lasta tämän iän ja kehitystason mukaisesti suunniteltaessa, toteuttaessa ja arvioitaessa varhaiskasvatusta. (Varhaiskasvatuslaki 1973, § 2.) Esimerkiksi varhaiskasvatuslain pykälää 2 on uudistettu vuonna 2015 ja näissä uudistuksissa on huomioitu myös vuorovaikutuksen näkökulma.

Lapsella on oltava vaikuttamisen ja osallisuuden mahdollisuus (varhaiskasvatuslaki 1973, § 2). Myönteiset vuorovaikutussuhteet tukevat lasten osallisuutta ja toimijuutta yhteiskunnassa. Lapsen osallisuutta tuetaan, kun hänen näkemyksiään huomioidaan esimerkiksi ryhmäperhepäivähoitoa suunniteltaessa. Lasten kanssa voidaan yhdessä suunnitella tekemistä ja arvioida sitä. Lapsilähtöinen toiminta myös innostaa ja motivoi lapsia. Osallisuuden tunne syntyy, kun lapsi mielipiteineen

kuullaan ja nähdään aidosti. Lapsen itsetunto kehittyy niin osallisuuden kokemuksista kuin myönteisistä vuorovaikutussuhteista. (Opetushallitus 2016, 24.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustaan kuuluvat lapsuuden itseisarvon kunnioittaminen, ihmisenä kasvaminen, lapsen oikeudet, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus, perheiden monimuotoisuuden kunnioittaminen ja terveellinen ja kestävä elämäntapa. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen sekä kokea kuuluvansa yhteisöön. Kulttuuria muodostuu erilaisissa vuorovaikutussuhteissa. (Opetushallitus 2016, 18–20.) Vuorovaikutus toimii taustalla kaikessa lapsen kasvatuksessa, hoidossa ja opetuksessa. Kasvatus, hoito ja opetus kietoutuvat toisiinsa, kuten myös vuorovaikutukseenkin.

Yksi laaja-alaisen osaamisen osa-alue varhaiskasvatuksessa on kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu. Moninaisessa ja muuttuvassa maailmassa korostuu sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutustaitojen merkitys. Sosiaaliin taitoihin kuuluu kuunnella ja kunnioittaa erilaisia näkemyksiä. Vuorovaikutustaidot sekä itseilmaisu luovat pohjaa identiteetille ja hyvinvoinnille. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää näitä taitoja. Lapsia ohjataan myönteiseen kohtaamiseen, ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyössä ja moninaisissa suhteissa lapsella on mahdollisuus harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja. Lapsen sosiaaliset taidot vahvistuvat, kun lapsen kanssa harjoitellaan toisen asemaan asettumista, näkökulmien tarkastelua sekä ristiriitojen ratkaisemista. Lapsen itsestä huolehtimisen ja arjen taitoihin puolestaan kuuluvat avun pyytäminen ja avun antaminen. Lasta rohkaistaan varhaiskasvatuksessa pyytämään apua, kun hän sitä tarvitsee. Apua myös annetaan tarvittaessa ja aikuisen tulee olla herkkä lapsen pyynnöille. Myös monilukutaidossa ja mediaosaamisessa tarvitaan erilaisia vuorovaikutustaitoja. (Opetushallitus 2016, 21–25.)

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöillä tarkoitetaan paikkoja, yhteisöjä ja välineitä, jotka tukevat lapsen kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristöillä on sosiaalinen ulottuvuus, johon kuuluu vuorovaikutus ja ilmapiiri. Hyvät oppimisympäristöt tukevat lapsen sosiaalista kehitystä ja vuorovaikutustaitojen oppimista. Oppimisympäristöissä jokaisella tulee olla mahdollisuus osallistua ja vuorovaikutukseen. Tämä on mahdollista turvallisessa oppimisympäristössä, jolle on luotu säännöt. Tunteiden ilmaisu on sallittua ja siinä autetaan. Erityisesti itsesääteilyssä lapsia tuetaan, jotta kaikki tuntisivat olonsa turvalliseksi. (Opetushallitus 2016, 31–32.)

3.2 Varhaiskasvatuksen pedagogiikka

Varhaiskasvatuksen pedagogiikan tavoitteena on edistää lapsen oppimista, hyvinvointia ja laaja-alaista osaamista. Eri osa-alueet ovat kietoutuneina toisiinsa ja pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteistoiminnassa. Lapset huomioidaan niin suunnittelussa kuin arvioinnissakin. Pedagoginen toiminta on mukana niin kasvatuksessa, hoidossa kuin opetuksessa, samoin vuorovaikutus. (Opetushallitus 2016, 36–50.)

Pedagoginen dokumentointi on osa varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa. Siinä havaintoja ja dokumentteja tulkitaan vuorovaikutuksellisesti. Dokumentteilla eli valokuvilla, piirroksilla tai henkilöstön

havainnoilla pystytään yhdessä lasten kanssa tutkimaan, suunnittelemaan ja arvioimaan toimintaa. Dokumentoinnin tavoitteena on oppia tuntemaan lapsia, lasten välisiä suhteita sekä henkilöstön ja lasten välistä vuorovaikutusta. (Opetushallitus 2016, 36–50.) Sekä suunnittelu että arviointi ovat molemmat tärkeitä, koska sillä tavalla pystytään toimimaan tavoitteiden mukaisesti. Tapahtuvia muutoksia tulee arvioida aikuisten ja lasten toiminnassa ja sen perusteella kehittää toimintaa. (Karila 2002, 271–289.)

Pedagogisen toiminnan oppimisen alueita ovat kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni sekä kasvan, liikun ja kehityn. Vuorovaikutusta voidaan hyödyntää lasten oppiessa uusia taitoja: matematiikka voi olla mukana vuorovaikutustilanteissa ja ryhmäliikunnassa voidaan opetella sääntöjä ja itsesääätelyä. Lasten kanssa vuorovaikutuksessa ollessa on tärkeää huomioida kieli, jota lasten läsnä ollessa käytetään niin lasten kuin aikuistenkin kanssa. Kielen avulla lapsi pääsee vaikuttamaan. Kielenkäyttötaidot ja vuorovaikutustaidot ovat yhteydessä toisiinsa. Vuorovaikutustaidot ovat yksi lapsen kehittyvistä kielellisen identiteetin muodoista. Vuorovaikutustaidot ovat lapsen kokemuksia kuulluksi tulemisesta. Henkilöstön täytyy huomioida niin kielelliset kuin sanattomatkin viestit. Lasten vuorovaikutustaitojen kehittämistä tuetaan, kun lasta rohkaistaan vuorovaikutukseen toisten lasten ja työntekijöiden kanssa. Aikuinen voi olla sanoittamassa ja keskustelemassa mukana. (Opetushallitus 2016, 36–50.)

3.3 Ryhmäperhepäivähoito ja vuorohoito toiminnan taustalla

Ryhmäperhepäivähoito on uusin perhepäivähoidon muodoista. Se voidaan ajatella perinteisen perhepäivähoidon ja päiväkodin välimaastoon sijoittuvaksi. Ryhmäperhepäivähoito yleensä eroaa perinteisestä perhepäivähoidosta erilaisten tehtävien puuttumisella kuten siivouksen ja ruuanlaiton. Ryhmäperhepäivähoidossa voi parhaimmillaan yhdistyä perhepäivähoidon parhaat puolet kuten laadukas perushoito, kodinomaisuus sekä päivähoidosta suunnitelmallisuus, toiminnan tavoitteellisuus ja työyhteisöllisyys. (Väisänen 2007, 10–11.)

Lain mukaan ryhmäperhepäivähoidossa kahta työntekijää kohden voi olla hoidossa kahdeksan lasta. Lisäksi kaksi työntekijää voi hoitaa kahta esiopetuksessa tai koulussa olevaa lasta osapäiväisesti. Olosuhteet huomioiden voi kolme työntekijää hoitaa kahtatoista lasta. (Asetus lapsen päivähoidosta 1973, § 8.) Jos ryhmäperhepäiväkodissa on kolme työntekijää, tulee vähintään yhdellä heistä olla ammatillinen pätevyys lapsen kasvatus- ja hoitotehtäviin kuten lastenhoitajan pätevyys (Parrila 2002, 29). Lasten näkökulmasta ajatellen juuri ryhmäperhepäivähoito tarjoaa sopivankokoisia lapsiryhmiä leikkeihin. Pienet lapsiryhmät takaavat lapsilähtöisyyden toteutumista. Lapsilla on vuorohoidossa usein useita parhaita kavereita, jotta edes yksi sattuu olemaan lapsen kanssa samaan aikaan hoidossa. (Väisänen 2006, 67–75.)

Vuorohoito tarkoittaa iltaisin, öisin ja viikonloppuisin tapahtuvaa lasten varhaiskasvatusta. Lapsi on oikeutettu vuorohoitoon, jos vanhempi/vanhemmat ovat töissä tai opiskelemissa kyseisinä aikoina. (Väisänen 2006, 67–75.) Varhaiskasvatuslaissa (1973, § 2) säädetään lasten päivähoidon järjestämisestä sen vuorokauden aikana, jolloin sille on tarve. Päivähoitolaissa on säädetty alle kouluikäisten

lasten subjektiivisesta oikeudesta päivähoitoon. Kuitenkaan vuorohoitoon ei ole subjektiivista oikeutta, mutta kunnat ovat velvoitettuja järjestämään varhaiskasvatusta perheiden tarpeiden mukaan. (Väisänen 2006, 67–75.)

Vuorohoidosta mainitaan suppeasti laissa, vaikka nykypäivänä sen tarve on suuri. Perheitä asetetaan eriarvoisiin tilanteisiin vuorohoidon ja päivähoidon suhteen. Kunnat kaipaavat valtakunnallisia ohjeita vuorohoidon järjestämiselle, koska tällä hetkellä sellaisia ei ole. Vuorohoito on epätasa-arvoista eri kuntien välillä, koska se on riippuvaista kunnan resursseista. (Nironen 2016.)

Vuorohoidossa olevien lasten sosiaaliseen ympäristöön tulee erityisesti kiinnittää huomiota. Iltaisin, öisin ja viikonloppuisin ei välttämättä ole niin paljon lapsia hoidossa kuin päivisin ja leikkikavereita ei ole läsnä. Tällöin täytyy korostaa hoitopaikan kodinomaisuutta, jotta lapsi viihtyy ja kokee olonsa turvallisesti. Vuorohoidossa olevalla lapsella on usein mahdollisuus saada enemmän aikuisen huomiota, kun lapsia on vähän tai vain yksi. Tämä on tärkeää myös sen kannalta, että lapsi tuntee olonsa turvallisesti tyhjemmässä hoitopaikassa, josta päiväsaikainen lapsipaljous on vähentynyt. Emotionaalinen, kodinomaisen rauhallinen ilmapiiri on lapsen turvallisuudentunteelle tärkeää. Toisaalta vuorohoidossa voi päivällä olla niin paljon lapsia samaan aikaan, että yksittäisen lapsen vuorovaikutuksen havainnointi jää vähälle. Lapsen tulee saada niin aikuiskontakteja kuin kontakteja vertaisryhmältään. (Väisänen 2006, 67–75.)

Aikuisten välinen vuorovaikutus vuorohoitoyksikössä ei ole helppoa vaihtelevien työaikojen vuoksi. Kaikkia työntekijöitä ei nähdä yhtä paljon. Työntekijöille tulee järjestää keskustelu- ja kokousaikoja. Kaikilta vuorohoitoyhteisössä tarvitaan sosiaalisia taitoja kuten itsetuntemusta, itsehillintää, motivoitumista, empatiaa ja toisen arvostamista sekä kunnioittamista. Lapset aistivat millainen aikuisten välinen ilmapiiri on ja ottavat mallia vuorovaikutuksesta. (Väisänen 2006, 67–75.)

3.4 Sosiaalisen vuorovaikutuksen kehitys leikissä

Koska varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2016, 38) painottaa leikin merkitystä lapsille ja leikkiä lapselle luontaisena tapana oppia, on leikki nostettu tärkeäksi aihealueeksi tässä opinnäytetyössä. Ensin lapsi opettelee vastavuoroisuutta sellaisissa leikeissä, joissa esimerkiksi aikuinen ja lapsi matkivat toisiaan tai ojentavat lelua vuorotellen toisilleen. Rinnakkaisleikissä lapset voivat leikkiä vierekkäin ja tehdä samoja asioita vierekkäin, mutta leikki ei vielä ole juonellista. Lapsi alkaa leikkiä kavereiden kanssa noin 2–3-vuotiaana. Silloin leikkiin tulee mukaan vuorovaikutusta. Myöhemmin mukaan tulevat roolileikit, juonelliset leikit ja sääntöleikit. (Jakkula 2008, 32–43.)

Varhaiskasvatuksessa tulee huomata leikin merkitys lapselle ja tukea lasta leikeissä ja niihin liittyvissä vuorovaikutustilanteissa. Leikki vaikuttaa lapsen hyvinvointiin ja oppimiseen. Leikin avulla lapsi oppii uutta, kun henkilöstö suunnittelee leikkiä edistäviä toimintatapoja ja ympäristöjä. Leikin avulla kokeilu on turvallista ja oppimista tapahtuu niin virheistä kuin onnistumisista. Leikillä luodaan sosiaalisia suhteita ja rakennetaan käsityksiä. Yhdessä leikkien opetellaan myös vuorovaikutustaitoja ja ilmaistaan itseään. Leikissä voi myös kokeilla erilaisia rooleja toimia. Leikille ominaista on yhdessä

tekeminen, tunnetaidot, oppiminen ja sääntöjen harjoittelu. Leikki vahvistaa yhteisöllisyyttä. (Opetushallitus 2016, 28–50.)

Aikuisen rooli on siis rakentaa turvallisia leikkitilanteita lapsille ja ohjata leikkiä tarpeen mukaan. Esimerkiksi ujoille lapsille voi antaa hänelle sopivan roolin, jotta hän kykenee leikkiin muiden lasten kanssa. Leikissä lapsen tulee saada tukea sekä vahvistaakseen alkaneita ystävyyssuhteita että oppiakseen taidon tulla kaikkien kanssa toimeen. Välillä voi leikkiä kaikkien kanssa ja välillä parhaan ystävän kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 46–47.) Leikkiessään lapsi oppii vastavuoroisuutta. Silloinkin lapset havainnoivat toisiaan: milloin on kenenkin vuoro toimia ja millä tavalla. Myös aikuinen voi osallistua leikkiin. Silloin aikuisen rooli voi olla havainnoida lapsen viestejä ja vastata niihin. Näin lapsi kokee vastavuoroisuutta ja kehittää itsetuntoaan. Lapsi kokee, että häntä ymmärretään ja hän on merkityksellinen. Lapsen minäkuva vahvistuu ja hänen sosiaaliset kykynsä kehittyvät. (Terveystieteiden tutkimuskeskus s. a.) Vaikka leikissä keskeisenä toimijana on lapsi, aikuisen rooli vuorovaikutuksen tukemisessa on suuri. Aikuisen tulee olla koko ajan aidosti läsnä ja herkkä lasten aloitteille, jotta hän pystyy tukemaan lapsia vuorovaikutuksessa. (Räsänen 2016, 76.)

Aikuisen tulee havainnoida leikkiä, puuttua siihen, osallistua leikkiin aktiivisesti ja rakentaa leikkiä lasten kanssa. Aikuinen on tarpeen vaatiessa tukena ja ohjaamassa lapsia. Aikuisen tulee huomioida lasten ideat ja luoda lapsia kiinnostavia turvallisia ja kehittäviä leikkimaailmoja. Haasteena on motivoida lapsia aikuisen luomiin juonellisiin leikkitilanteisiin ja oppimaan niiden kautta uutta. Aikuinen voi rikastuttaa leikkiä esimerkiksi laajentamalla toiminnan sisältöjä, välineitä ja muotoja sekä epäsuoralla ja suoralla leikkiin osallistumisella ja puuttumisella. Lapsille tulee opettaa sitä, että toisia ei saa keskeyttää, esimerkiksi toisten lasten tulee saada leikkiä rauhassa. Aikuiset tarjoavat näitä käyttäytymismalleja lapsille. Yhteisen leikin kehittäminen on yksi useista kasvatustyön tavoitteista. (Hakkarainen ja Bredikyte 2013, 145–156.)

Leikkipedagogiikka on aikuisen ja lapsen välistä juonellista toimintaa, leikkimistä. Siinä aikuinen osallistuu kuviteltujen tilanteiden luomiseen. Aikuisen haasteena on luoda uusia kuviteltuja tilanteita siten, että lapset innostuvat niihin leikkimään. Lapsen osallistuminen on vapaaehtoista ja lapsi oppii oma-aloitteisesta leikistä enemmän. Aikuiselta vaaditaan luovuutta, tarinankerronnan taitoja, improvisointikykyä ja heittäytymistä. Aikuisen on heittäydyttävä leikin rooliin mukaan. Sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys lapsen kehitykselle on suuri, mutta niin on leikinkin. Molempia kehittämällä ja molempiin panostamalla saadaan paljon tuloksia aikaan. Lapsi oppii leikkien sosiaalisissa suhteissa. Hän ottaa mallia, omaksuu ja osallistuu. (Hakkarainen ja Bredikyte 2013, 1–3.) Aikuisen keinoja luoda myönteistä ilmapiiriä leikille ovat esimerkiksi laulut, lorut ja hassuttelu (Opetushallitus 2016, 39).

Lasten arki on täynnä leikkiä, vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä. Lapset opettelevat leikissä yhteisöllisyyttä, kun yhteisten kiinnostuksen kohteiden avulla rakennetaan vertaissuhteita ja yhteisöjä ja opetellaan niissä tarvittavia taitoja. Näitä taitoja ovat esimerkiksi suhteiden luominen, ystävällisyys ja vuorovaikutustaidot. Lapset vasta harjoittelevat sosiaalisia taitoja, joten heille sattuu paljon väärin-

ymmärryksiä ja konflikteja. Tämä on luonnollista, sallittua ja aikuisen tulee olla lasten apuna tilanteiden selvittämisessä. Ihminen tarvitsee yhteisöjään, koska niissä hän tuntee olonsa arvokkaaksi ja johonkin kuuluvaksi. Vaikuttaessaan yhteisöön ja sen toimintaan, lapsi tuntee olevansa merkityksellinen yhteisölle. Lapset harjoittelevat yhteisöihin osallistumista ja yhteisöllisyyttä ystävyyssuhteiden avulla. (Ikonen 2006, 149–165.)

4 SOSIAALISEN VUOROVAIKUTUKSEN PERUSTA

Kun sosiaalisten kontaktien määrä on liian suuri, ryhmä ei ole enää hallittavissa oleva, koska jokaisen yksilön toiminta ei ole ennakoitavissa. Tilanteen ollessa hallitsematon voi ihmisen käytös muuttua aggressiiviseksi. Ryhmän ei tarvitse olla suuri, että vuorovaikutuksen määrä ylittää lapsen hallintakyvyn. (Keltikangas-Järvinen 2010, 215.)

Vuorohoidossa lapsi on hoitoaikanaan vuorovaikutuksessa monien ihmisten kanssa. Yhden päivän aikana lapsella voi vaihtua työntekijät pariinkin kertaan. Lapsiryhmä muuttuu monesti kaikkien lähtiessä ja tullessa eri aikaan. Sosiaalisten kontaktien paljous lisää mielenkiintoa tutkia sosiaalista vuorovaikutusta juuri vuorohoidon näkökulmasta.

4.1 Sosiaalinen vuorovaikutus

Parin ensimmäisen ikävuoden aikana ihminen oppii puhumaan ja ymmärtämään toisten puhetta. Lapsi alkaa käyttää kieltä sosiaalisen vuorovaikutuksen ja oppimisen välineenä. Ihmisten välinen viestintä on kuitenkin muutakin kuin kielellistä ilmaisemista, sillä ihmiset viestivät koko ajan toisilleen eleiden ja ilmeiden avulla. Kaikki kykenevät olemaan jollain tavalla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Ihmiset ovatkin jatkuvasti vuorovaikutuksessa ollessaan toistensa seurassa. (Launonen 2007, 17.)

Sosiaalinen vuorovaikutus on toimintaa ihmisten välillä (Kauppila 2005, 19). Sosiaalinen vuorovaikutus nähdään yläkäsitteenä, johon alakäsitteenä kuuluvat yhteen sosiaaliset suhteet sekä sosiaaliset taidot. Jo vastasyntynyt lapsi suuntautuu sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Lasten sosiaalinen vuorovaikutus tarkoittaa lasten aktiivista osallistumista ryhmän yhteisiin tilanteisiin, uskallusta pyytää apua tarvittaessa, kykyä leikkiä toisten kanssa ja myönteistä suhtautumista vuorovaikutustilanteisiin. Lapsi kykenee itsenäisiin ratkaisuihin, sopeutuu uusiin tilanteisiin ja osaa puolustaa omia oikeuksiaan. Lasten vuorovaikutustilanteet voivat olla lasten välisiä tai lapsen ja aikuisen välisiä. (Luttinen 2006, 45.) Sosiaaliset suhteet pitävät sisällään luonteen siitä, millaista sosiaalinen vuorovaikutus on sekä muita sen laadullisia piirteitä (Kauppila 2005, 19).

Kristiina Huhtasen (2005, 18–19) mukaan vuorovaikutus ja kommunikointi alkavat kehittyä jo varhaislapsuudessa. On merkityksellistä, että lapsen vanhemmat ja muut aikuiset asettuvat vuorovaikutuksessa lapsen aaltopituudelle. Sosiaalisen vuorovaikutuksen lähtökohta onkin avoin ja luottamusta herättävä ilmapiiri.

Sosiaalinen vuorovaikutus liittyy lapsen kehitykseen ja erilaisten elämäntaitojen oppimiseen. Monille lapsille vuorovaikutus toisten lasten ja aikuisten kanssa on helppoa. Toisilla lapsilla voi olla kommunikaatioon liittyviä vaikeuksia, jotka vaikeuttavat vuorovaikutusta muiden kanssa. Varhainen tunnistaminen eri kommunikaatiohäiriöistä on tärkeää ja auttaa tuen tarjoamisessa lapselle. (Huhtanen 2005, 18.)

4.2 Sosiaalinen kehitys lapsuudessa

Lapsen sosiaalisen kehityksen osa-alueita ovat vuorovaikutustaidot ja valmius liittyä ryhmiin. Kyky huomioda muita ja vastata toisen lapsen yhteistyöaloitteisiin on osa sosiaalista kehitystä ja kuuluu sosiaalisiin taitoihin. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 116.) Lapset omaksuvat useita taitoja, kuten riitelyn, riitojen sopimisen, jakamisen, luopumisen, puolensa pitämisen, neuvottelemisen ja määräämisen. Lapset kehittyvät sosiaalisesti jokapäiväisessä kanssakäymisessä ja muiden kanssa toimiessa eikä niinkään tietoisilla kasvatustoimenpiteillä. (Zimmer 2001, 26.)

Sosiaaliseen kehitykseen liitetään usein kiintymyssuhdeteoria. Kiintymyssuhdeteoriassa korostetaan vauvan ensimmäisten kiintymyssuhteiden merkitystä ja suhdetta pienen lapsen ensimmäiseen hoitaajaan. Teorian mukaan kiintymyssuhteet ovat sosiaalisen kehityksen perusta. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 116.) Kiintymyssuhdeteoriassa on kyse ihmisen ominaisuudesta alkaa heti syntymän jälkeen luoda järjestystä ympäristöönsä. Vauvalle avainkysymys on, se miten hän saa hoivaajan luokseen, sillä vauvalle olisi hengenvaarallista jäädä pitkäksi aikaan yksin. Saaduista vuorovaikutuskokemuksista rakentuu lapselle sisäistettyjä työmalleja ja psyykkisiä rakenteita, jotka alkavat ohjata hänen reaktioitaan ja toimintaansa. Alussa yksi kiintymyssuhde on ylitse muiden, mutta ajan kuluessa nousee rinnalle myös muita tärkeitä ihmisiä. Pienelle lapselle ei mahdu kovin montaa kiintymyssuhdetta elämään. Pienen lapsen kiintymyssuhteet ovat merkittäviä tulevaisuuden kannalta. (Sinkkonen ja Korhonen 2015, 38–39.)

Nyman, Näntö ja Sandroos (2000, 43) lainaavat Patricia Crittendeniä, jonka mukaan kiintymyssuhdeteoria on henkiinjäämisen kannalta yksi välttämättömistä tekijöistä. Kiintymyssuhteen muodostumisen tavoitteena on suojaa, hoiva ja läheisyys erityisesti uhkaavissa ja kuormittavissa tilanteissa. Kun suhde on vastavuoroinen, lapsi etsii tavan olla vuorovaikutuksessa kiintymyksen kohteensa kanssa, mikä edistää turvallisuuden tunnetta.

Sosiaalisen kehityksen taustalla voidaan nähdä myös ryhmäsosialisaatioteoria. Teorian mukaan vertaissuhdevaikutteet ovat enemmän sosiaalisen kehityksen taustalla kuin lapsen vanhemmat. Vahvempia vaikuttajia ovat vertaisryhmät eli toiset lapset. Muiden jäljittely on lapsille tavanomaista. Kehityksen edetessä vertaissuhteiden merkitys kasvaa entisestään. Myös lapsen omat temperamentti-piirteet ja persoonallisuus ovat molempien teorioiden lisäksi huomioon otettava asia sosiaalista kehitystä tarkasteltaessa. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 116–117.)

4.2.1 Sosiaalinen kehitys ikävuosina 0–3

Kaisa Jakkulan (2008, 32–43) mukaan kehitys ja kasvatus ovat vuorovaikutusta. Lapsen syntymän jälkeen kehitys ei enää ole vain pelkästään biologista, vaan myös kulttuuri vaikuttaa siihen. Alussa vuorovaikutus alkaa hitaasti muuttua yhteistoiminnoiksi ja keskusteluksi. Lapsi kehittyy yhteisessä toiminnassa ja vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa. Sosiaaliset suhteet ovat usein lapsen kehittymisessä lähtökohtana. Pienet lapset eivät kuitenkaan ole itse kykeneviä hankkimaan sosiaalisia suhteita, vaan he tarvitsevat sosiaalisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen aikuisten apua.

Aikuinen voi mennä mukaan lapsen leikkeihin ja muhun toimintaan tukeakseen lapsen kehitystä eteenpäin. Aikuinen voi auttaa lasta oppimaan mallioppimisen kautta.

Pienelle lapselle on tärkeää, että hänellä on pysyviä vuorovaikutussuhteita. Näissä vuorovaikutussuhteissa lapsi uskaltaa alkaa harjoitella sosiaalisia taitoja, joten ne mahdollistavat sosiaalisten taitojen oppimisen. Tällainen pysyvä vuorovaikutussuhde syntyy yleensä ensimmäisenä lapsen omiin vanhempiin. (Keltikangas-Järvinen 2012, 43–48.) Lapsi ei pysty kehittymään, jos tukena ei ole lämmintä vuorovaikutussuhdetta. Ensimmäisen puolen vuoden aikana lapsi havainnoi liikkeitä, katseita, äänensävyjä ja ilmeitä. Lapsi ei vielä osaa merkityksellistä kommunikaatiota, vaan aikuisen tehtävä on vastata lapsen tarpeisiin. Silloin lapsi oppii, että hän saa toiminnoillaan aikaan muutoksia ympäristössään. (Jakkula 2008, 32–43.)

Noin vuoden ikäisen lapsen vuorovaikutussuhteisiin kuuluvat eleet ja esineiden toimintojen merkitykset. Lapsi jäljittelee esineiden käyttöä, kun aikuinen näyttää mallia. Jäljittelyllä sekä lapsi että aikuinen oppivat. Lapsi lukee aikuisen kasvoilta, miten ja millä tunteella mihinkin tilanteeseen tulee suhtautua. Lapsi osoittelee asioita ja tähän eleeseen liittyy myös ääni. Hitaasti mukaan kehitykseen alkavat tulla myös sanat. Kun lapsi alkaa liikkua, hän pystyy havainnoimaan paljon uusia asioita. Hän pystyy liikkumaan ja tutkimaan. Lapselle on luotava turvallinen ympäristö tutkiskeluun ja yhdessä leikkiminen toimii apuna muun muassa vertaissuhteiden kehityksessä. Lapsi voi välillä havainnoida toisten leikkiä pitkään, ja tätä oppimiskokemusta ei tulisi keskeyttää. (Jakkula 2008, 32–43.)

Noin 1,5-vuotias lapsi havainnoi tarkkaavaisesti puhuttua kieltä ja toistelee. Lapsen sanavarasto kasvaa ja lauseita alkaa muodostua. Noin kahden vuoden ikäiset lapset rakentavat yhteisöllisyyttä jäljittelemällä toisiaan. Leikistä alkaa tulla vastavuoroista, kun siihen tulee puhe mukaan. (Jakkula 2008, 32–43.) Parivuotias uskaltaa turvallisessa ihmissuhteessa näyttää kaikki tunteensa, eikä pelkää ilmaista esimerkiksi ärtymistä. Tässä vaiheessa lapsi pystyy uuteen ihmissuhteeseen, joka ei ole niin pysyvä kuin suhde omiin vanhempiin. 2-vuotias alkaa jo ymmärtää, että hänellä voi olla turvallisia ihmissuhteita sekä kotona että päivähoitossa ja ne voivat vaihdella ilman että suhteet muuttuvat. (Keltikangas-Järvinen 2012, 43–48.)

Noin 3-vuotiaan lapsen puhe on kehittynyt jo sille tasolle, että se alkaa ohjata lapsen toimintoja ja puhetta voi käyttää kommunikaatioon. Lapsi alkaa tällöin myös leikkiä esineleikkien lisäksi roolileikkejä, koska sosiaaliset suhteet alkavat kiinnostaa. Vaikka lapsi oppii puhumaan, ilmeet ja eleet ovat vuorovaikutuksessa vahvasti läsnä. Eleiden ja sanojen tulee olla samansuuntaisia, jotta niiden merkitys ymmärretään. Ikää tullessa lisää lapsi pystyy toimimaan suuremmissa lapsiryhmissä. Kun lapset leikkivät keskenään, aikuisen tehtävä on mahdollistaa leikki ja tuoda uusia kehitettäviä asioita leikkiin mukaan. Aikuisen rooli muuttuu. (Jakkula 2008, 32–43.) Lapset alkavat kaveriporukoissa tuntea yhteenkuuluvuuden ja kumppanuuden tunnetta (Salmivalli 2005, 32–33). Sosiaalisia taitoja aletaan opetella lasten kesken, kun niitä on ensin harjoiteltu lapsen ja aikuisen välillä.

4.2.2 Sosiaalinen kehitys ikävuosina 3–6

Sosiaalisten käyttäytymismuotojen kehityksessä tärkeimmät vaiheet ovat 3–6 vuoden ikäisenä. Useat käyttäytymismallit, jotka opitaan silloin, säilyvät läpi elämän. 3–6 vuoden ikäisenä luodaan pohja sosiaaliin käyttäytymismuotoihin ja niiden myötä määrittyy se, miten lapsi kasvaa sosiaaliin ympäristöönsä. (Zimmer 2001, 26.)

Leikki-ikäiset eli 3–6-vuotiaat lapset ovat tavallisesti uteliaita, vilkkaita ja aloitekykyisiä. Heidän toimintaansa kuvaa lisääntyvä tarkoituksellisuus ja omatoimisuus. Pienempien lasten rinnakkaisleikit muuttuvat yhteisleikeiksi ja lapset muodostavat pysyvämpiä kaverisuhteita. Leikki-ikässä sosiaaliset taidot kehittyvät ja se näkyy leikissä parempana kykynä ottaa toiset huomioon. Oman vuoron odottaminen, keskittymiskyky ja ohjeiden seuraaminen helpottuu, kun omien tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn taidot kehittyvät. Leikki-ikäisille on tyypillistä, että he nauttivat omista taidoistaan ja niiden esittelystä muille. Huomio, kehuminen ja kiitokset kannustavat lasta oppimaan lisää ja nostavat lapsen itsetuntoa. Lapset tarvitsevat vielä kuitenkin usein aikuisen lohdutusta ja tukea tunteiden käsittelemisessä, koska he pahoittavat helposti mielensä. (Sinkkonen ja Korhonen 2015, 183–184.)

Lapset tarvitsevat toisiaan, jotta voivat kasvaa sosiaaliseen yhteisöön. Ryhmät, jossa on eri-ikäisiä lapsia antavat mahdollisuuden oppia toinen toiseltaan. Alle 3-vuotiaat osaavat hyväksyä leikkiin kaikki, mutta jo 3-vuotiaalle alkaa olla tärkeää leikkikaverien valinta ja pysyvyys leikkikaverien suhteen. 3–4-vuotiaiden lasten on vielä vaikeaa käsittää toisten tunteita. He pystyvät tunnistamaan kasvojen ilmeistä ja eleistä erilaisia tunteita, mutta tunteiden omaksuminen ja toisen asemaan asettuminen on haastavaa. 3-vuotiaan näkemykset ovat minäkeskeisiä, kun taas 4-vuotiaana lapsi alkaa jo huomata muidenkin näkökulmien olemassaolon. (Zimmer 2001, 26–29.) Vaikka 4-vuotiaana lapsen sosiaaliset taidot ovat jo kasvaneet, on ikäkaudelle tyypillistä heittäytyminen takaisin pienemmän lapsen tasolle. Tällainen on tyypillistä, kun lapsi haluaa aikuisen huomion. (Helsingin kaupunki sosiaalivirasto 2008, 34–36.)

Siirtyminen roolileikkiin noin 3–4-vuotiaana on osoitus sisäisestä kehitystapahtumasta, jossa lapsi alkaa ymmärtää, että esineiden lisäksi leikissä on merkityksellistä toiset ihmiset. Roolileikissä lasten välinen vuorovaikutus alkaa kokemusten myötä nousta etualalle. Roolileikki kehittyy monipuolisemmaksi ja pitkäjänteisemmäksi. Leikeissä muodostuu lasten välisiä suhteita ja niillä on suuri merkitys jo pienillekin lapsille. Kulttuurissamme 4-vuotiaille on tyypillistä vilkas roolileikkien vaihe. Leikin varhaisvaiheessa asetutaan rooliin koko kehollaan ja roolivaatteet kuuluvat mukaan leikkiin. Ulkoiset välineet vahvistavat rooleja ja vahvistavat muille leikkijöille rooleja. 4-vuotiaan leikissä tarvitaan väliä aikuista rajaamaan leikkialaa, selvittämään erimielisyyksiä sekä ohjaamaan leikin kulua eteenpäin. (Helenius ja Lummelahti 2013, 88–94.)

5-vuoden iässä lapsi pystyy ottamaan vastaan ohjeita ja neuvoja ja muodostamaan luonnollisia keskusteluja aikuisen kanssa. Tämän ikäinen lapsi haluaa usein olla ihailtu hänelle läheisten aikuisten keskuudessa. 5-vuotias lapsi valitsee kaverit helposti sukupuolen mukaan. (Helsingin kaupunki sosiaalivirasto 2008, 34–36.) 5-vuotiaat alkavat olla leikeissään riippumattomampia aikuisen läsnäolosta

ja myötävaikutuksesta. He pystyvät paremmin neuvottelemaan sekä keksimään ja hakemaan erilaisia tarvikkeita leikkeihin. Leikkiin halutaan enemmän laatua ja lapset rakentavat kunnon puitteet leikille. Näin leikkiin syntyy lisää pysyvyyttä ja pitkäkestoisuutta. 5-vuotiaat alkavat muodostaa leikkejä isommissa ryhmissä ja he pystyvät paremmin osallistumaan leikkiin eri-ikäisten lasten kanssa. Leikit vanhempien lasten kanssa alkavat kiinnostaa. (Helenius ja Lummelahti 2013, 98–99.)

Noin 6-vuotias lapsi kuitenkin osaa peilata oman toimintansa muiden näkökulmasta. Hän pystyy myös ennalta arvioimaan toisten reaktioita omaan toimintaansa. (Zimmer 2001, 26–29.) 6-vuotiailla leikissä korostuvat entisestään leikin valmistelu, kehittäminen ja suunnittelu muiden lasten kanssa sekä uudet keksinnöt. Roolileikissä leikin sisältö, vuorovaikutus ja kielen käyttö ovat jo kehittyneempiä kuin pienillä lapsilla. (Helenius ja Lummelahti 2013, 102–103.)

4.3 Sosiaaliset taidot

Nykyään keskeistä puhuttaessa sosiaalisista taidoista on se, että ihmisellä on kyky nopeasti solmia kontakti erilaisiin ihmisiin sekä hän pystyy muodostamaan luontevia keskusteluita heidän kanssaan. Puhutaan verkostoitumisen tärkeydestä ja small talkin hallitsemisesta. Mentäessä ajassa hieman taaksepäin mitattiin sosiaalisia taitoja eri tavalla. Small talk oli yleisten käsitysten mukaan joutavaa ja sosiaaliset taidot mitattiin sen mukaan, miten arvostettu ja pidetty ihminen oli omassa yhteisössään ja, miten ihminen osasi toimia yhteisön keskuudessa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 20–21.)

Lapsen vuorovaikutuksen oppiminen alkaa jo hänen synnyttyään. Lapset oppivat vuorovaikutustaitoja yhdessä perheen ja muiden häntä hoitavien ihmisten kautta. Varhaiset kokemukset vuorovaikutuksesta ovat tärkeä pohja tuleville sosiaalisten taitojen oppimiselle. Lapsi tarvitsee paljon palkitsevia kokemuksia vuorovaikutuksesta sekä aikuisen kuin toisten lasten kanssa. Se auttaa lapsen itsetunnon ja minäkuvan kehittymistä. (Kauppila 2005, 134–135.)

Varhaisten sosiaalisten taitojen oppiminen on hyvä lähtökohta onnistumiseen sosiaalisissa suhteissa tulevaisuudessa. Lapset, jotka ovat kehittyneitä sosiaalisilta taidoiltaan onnistuvat usein vaikeammissakin tilanteissa ja osaavat saada aikaan toimivia ratkaisuja. Kaikki lapset kuitenkin kehittyvät eri tahdissa sosiaalisilta taidoiltaan. Kielen oppiminen ja kommunikatiiviset taidot ovat yhteydessä lapsen sosiaalisten taitojen oppimiseen. (Kauppila 2005, 134–135.)

Sosiaalisten taitojen määrittelyyn vaikuttavat aina kulttuuri ja sen hetkinen aikakausi. Sosiaaliin taitoihin kuuluvat ongelmanratkaisu, vaihtoehtojen löytäminen sekä erilaisten tilanteiden selvittäminen. Sosiaalisia taitoja ovat toisen ihmisen näkökulman ja tunteiden ymmärtäminen sekä empatia eli kyky asettua toisen ihmisen asemaan. Myös sympatia eli kyky tuntea erilaisia emootioita kuten myötätuntoa toisen ihmisen kokemuksista kuuluu sosiaaliin taitoihin. Hienotunteisuus ja sosiaalinen herkkyyks ovat sosiaaliin taitoihin kuuluvia. (Keltikangas-Järvinen 2010, 17–23.) Sosiaaliin taitoihin liittyy myös erilaisia tunnetaitoja kuten tunteiden ilmaiseminen ja nimeäminen sekä kyky ilmaista kiintymystä (Kauppila 2005, 127–128). Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot sekoitetaan usein arkikie-

lessä samaa tarkoittaviksi asioiksi. Ne ovat kuitenkin eri asioita. Sosiaaliset taidot kehittyvät oppimalla, kun taas sosiaalisuus on ihmisen synnynnäinen temperamenttipiirre. (Keltikangas-Järvinen 2010, 17–23.)

Sosiaaliset taidot voidaan jakaa sanattomiin ja sanallisiin taitoihin. Sanattomia taitoja voivat olla toisten kanssa yhdessä kuunteleminen, katsominen ja eläytyminen. Mielenkiinnon kohdistaminen ja osoittaminen toisille kuuluu myös sanattomiin sosiaalisiin taitoihin. Katseellaan lapsi voi osoittaa kiinnostusta ja ilmeillä kiinnittämään muiden huomion. Lasten sosiaalisiin taitoihin kuuluu tietoisuus muista ihmisistä ja heidän käyttäytymisistään. (Kauppila 2005, 136–138.)

Lasten sanallisiin sosiaalisiin taitoihin kuuluu mielipiteiden ilmaiseminen. Lapsi voi sanoa, mitä haluaa ja mitä hän ei halua. Lapsi osoittaa sosiaalisissa tilanteissa kykynsä tehdä erilaisia valintoja. Vähitellen lapselle kehittyy sosiaalinen kyky aloittaa keskustelu, pitää sitä yllä ja lopettaa keskustelu. Lapselle kehittyy kyky sosiaaliseen vastavuoroisuuteen eli hän kykenee antamaan ja ottamaan informaatiota vastaan toisilta. Kehittyy myös kyky ystävystyä toisten lasten kanssa. Jo varhaisessa vaiheessa lapsen sosiaalisiin taitoihin kuuluvat anteeksi pyytäminen ja kiitoksen ilmaiseminen. Lapset oppivat hoidossa ja kodissa eri tavan ilmaista itseään. Sen vuoksi heille kehittyy tilannekohtainen viestintäkyky. (Kauppila 2005, 136–138.)

Lapset voivat leikkien avulla harjoitella sekä sanattomia että sanallisia sosiaalisia taitoja. Leikeissä lapsi voi helposti harjoittaa sosiaalisiin taitoihin kuuluvia yhteistoiminnan ja viestinnän osioita. Sosiaalisten taitojen opettamisessa on otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso sekä hänen persoonansa. Lapset oppivat sosiaalisia taitoja yhdessä niin vanhempien kuin muiden lasten kanssa. Muilta lapsilta opitaan vertaisryhmissä sosiaalisia taitoja ja vanhemmat ovat suuressa roolissa lapsen sosiaalisten käyttäytymistapojen oppimisessa. (Kauppila 2005, 138.)

4.4 Sosiaalisten taitojen eettinen näkökulma

Tavallisesti sosiaalisia taitoja tarkastellaan kognitiivisesta näkökulmasta ja unohdetaan sen eettinen ja moraalinen näkökulma. Puhutaan vain ongelmanratkaisusta, erilaisten tilanteiden selvittämisestä ja vaihtoehtojen löytämisestä. Ei ole riittävää, että vaihtoehto on tehokas, vaan sen tulisi olla myös eettisesti ja moraalisesti hyväksytty. (Keltikangas-Järvinen 2010, 23.) Sosiaalisten taitojen tulee siis olla opittua käyttäytymistä, joka on sosiaalisesti hyväksyttyä (Kauppila 2005, 125).

Lapsilla on kyky löytää itse keinot selviytyä ryhmässä ja muiden seurassa, mutta keinot eivät välttämättä ole eettisesti hyväksyttäviä. Lapsi voi huomata, että aggression avulla hän pääsee haluamaansa päämäärään tehokkaammin, kun taas sosiaalisesti rakentavalla tavalla päämäärään pääseminen voi olla hitaampaa. Tämän vuoksi lapsi ei itse valitse sosiaalisesti toivottavaa käyttäytymistapaa, vaan kasvattajan tehtävänä on opettaa se lapselle. Aina se ei onnistu helposti ja kasvattaja voi joutua käymään pitkään väantöä lapsen kanssa ennen kuin hänen käyttäytyminen on yhteisön hyväksymää. (Keltikangas-Järvinen 2010, 23–24.)

Ihmisen sosiaaliset taidot kuvastavat laajemmin hänen persoonaansa eikä vain kykyä selvitä sosiaalisista tilanteista. Sosiaalisissa taidoissa, joita ihminen on omaksunut, näkyy hänen kykynsä kunnioittaa ja arvostaa muita, kyky ottaa toiset huomioon ja kyky käyttäytyä sääntöjen mukaisesti. Edellyttään monia erilaisia ominaisuuksia kuten tervettä itseluottamusta, kykyä arvioida ja kontrolloida omaa käyttäytymistään, tasapainoista tunne-elämää sekä empatiaa, jotta rakentava sosiaalinen kanssakäyminen muiden kanssa onnistuu. (Keltikangas-Järvinen 2010, 24.) Varhaiskasvatuksessa lapselle opetetaan toisten kunnioittamista ja lasta kasvatetaan omaksumaan hyviä tottumuksia. Aikuisen kanssa kunnioittavassa ja vastavuoroisessa vuorovaikutussuhteessa ollessaan lapsi kokee itse olevansa arvokas, mutta myös omaksuu hyviä tapoja itselleen. Samaan aikaan lapsi kokee, että häntä kunnioitetaan ja samalla lapsi opettelee myös toisten kunnioittamista. (Opetushallitus 2016, 21.)

5 SOSIAALISEN VUOROVAIKUTUKSEN TUKEMINEN

Sosiaalisten taitojen oppiminen on elinikäistä oppimista. On tutkittu, että kun lapsuudessa osaa sosiaalisia taitoja, pärjää myös todennäköisemmin tulevaisuudessa. Se, että lapsena osaa ratkaista ongelmia, kuunnella toisia, jakaa, tehdä yhteistyötä ja olla ystävällinen, kertoo sosiaalisten taitojen hallitsemisesta. Lapsuuden sosiaaliset taidot ja tunnetaidot heijastuvat myöhempään elämään, ja ne todennäköisesti säilyvät pitkin elämää. Varhaiskasvatuksessa aikuisen tehtävä on tukea lasta sosiaalisten taitojen haltuunotossa, koska sillä on kauaskantoinen merkitys lapsen tulevaan elämään. Mitä todennäköisemmin lapsella on sosiaalisia taitoja varhaiskasvatuksen aikana, sitä todennäköisemmin hän menestyy myöhemmin elämässään. (Jones, Greenberg ja Growley 2015.)

Kokemuksemme mukaan lapsen sosiaalista vuorovaikutusta voidaan tukea monin eri keinoin ja työmenetelmin. Seuraavat sosiaalisen vuorovaikutuksen tukemisen keinot on valittu tämän opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen, koska ne ovat kiinteästi yhteydessä aiempaan teoriaan. Nämä tukemisen keinot ovat käytössä myös Taivalkosken vuororyhmäperhepäiväkodeissa. Yhteisöllisyys on keino tukea koko ryhmää ja lapsia yksilöllisesti. Yhteisöllisyys luo myönteistä ilmapiiriä lapsiryhmään ja yksittäisiin lapsiin. Pienryhmätoiminnalla lapset pääsevät paremmin tuomaan omia ajatuksia esiin ja suunnitelmallisella pienryhmiin jakamisella tukevat lapset toinen toistaan. Omahoitajuuden avulla yksi työntekijä tukee lapsen yksilöllisiä tarpeita sekä auttaa ryhmän toimintaan pääsemisessä. Lapsen vertaissuhteet tukevat kokemusta yhteisöön kuulumisesta ja yhteisön toimintaan osallistumisesta.

Kun lapset kokevat olevansa osa yhteisöä ja saavat osallistua toiminnan suunnitteluun, tuetaan heidän osallisuuden kokemustaan. Osallisuuden tukemisen avulla lapset saavat vaikuttaa toimintaan ja ovat motivoituneita toimintaan ja ryhmän vuorovaikutukseen. Myönteinen ja turvallinen ilmapiiri tukevat lapsia osallistumaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Työntekijä, esimerkiksi lapsen omahoitaja, on osana luomassa tätä turvallista ilmapiiriä. Se, että lapsella on ystäviä ja vertaisia ryhmässä, auttaa myönteisen ilmapiirin rakentumisessa. Seuraavissa luvuissa tarkastellaan näitä tekijöitä teorioiden avulla.

5.1 Yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen

Yhteisöllisyyteen voidaan liittää ajatus ihmisten yhdessäolosta ja heidän välisestään vuorovaikutuksesta. Yhteisöllisyyteen kuuluu yhteisö, jossa voi saada muilta tukea, tuntea kuuluvansa joukkoon, jakaa asioita ja tulla ymmärretyksi. Erilaiset yhteisöt syntyvät vuorovaikutuksesta. Yhteisöstä tulee sellainen, kuin yhteisön välinen vuorovaikutus on. Yhteisöllisyyden kokemus on subjektiivinen jokaiselle osapuolelle yhteisössä. Jokaisella yhteisön jäsenellä on eri tehtävät ja he ovat eri lailla sidoksissa yhteisöön. (Haapamäki, Kaipio, Keskinen, Uusitalo ja Kuoksa 2000, 14–20.)

Päivähoidon sisällä voidaan nähdä monia eri yhteisöjä. Puhutaan kasvatusyhteisöstä, johon kuuluvat sekä lapset että työntekijät. Myös työntekijät muodostavat oman kasvattajien yhteisön ja lapsilla on oma yhteisönsä. Eri päiväkodit ovat omia yhteisöjään, jotka on jaettu omiin pienempiin yhteisöihin.

Ryhmissä voi toimia myös vielä pienempiä pienryhmiä. Pienryhmässä yhteistyö voi olla tiiviimpää kuin isossa ryhmässä. (Haapamäki ym. 2000, 23–24.)

Yhteisöllisessä toiminnassa on kyse oppimisesta yhdessä. Ihmisten välinen vuorovaikutus, tilanne ja oppimisympäristöt vaikuttavat siihen, mitä opitaan. Parhaimmillaan yhteisöllisyys voi edistää toisilta oppimista. (Haapamäki ym. 2000, 51.) Yhteisössä oppimiseen vaikuttavat myös kannustava vuorovaikutus, sosiaaliset taidot ja yksilöllinen vastuu (Johnson ja Johnson 2002, 101). Kun aikuiset luottavat lapsiin toimijoina, he pystyvät rakentamaan yhteisöä, jossa lapset ovat mukana toiminnan suunnittelussa (Ikonen ja Virtanen 2007, 191–193).

5.2 Pienryhmätoiminta ja leikkialuepedagogiikka toiminnan osana

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat alkaneet 2000-luvulla puhumaan pienryhmätoiminnasta uutena tapana organisoida varhaiskasvatusta. Pienryhmätoiminnalla tarkoitetaan suunnitelmallista tapaa järjestää lapsiryhmän toimintaa. Toiminnalla haetaan ratkaisua ja tukea ison ryhmän kasvatus-työhön. (Raittila 2013, 74–77.) Pienryhmillä voidaan tukea vuorovaikutusta ja myönteistä ilmapiiriä lapsen kasvussa, oppimisessa ja kehittämisessä. Pienryhmässä tilanteet voivat olla lapselle vähemmän stressaavia, kun ryhmän vuorovaikutus on hyvä. Työntekijät pystyvät huomioimaan lapsen yksilölliset tarpeet ja vastaamaan niihin paremmin pienryhmässä. Pienryhmä mahdollistaa hyvät vuorovaikutussuhteet lasten sekä aikuisen ja lapsen välille. (Opas 2013, 159.)

Pienryhmätoiminnassa nähtiin positiivisena, että yksi työntekijä pääsee työskentelemään ryhmän kanssa, jossa on vähemmän lapsia. Samaan toimintaan osallistuu pienryhmätoiminnassa vähemmän ihmisiä. Etuna on nähty myös tilojen tehokkaampi hyödyntäminen. Usein voi käydä kuitenkin niin, että vanhempien tullessa hakemaan lastaan, ei hänen lapsensa pienryhmän työntekijä ole enää töissä. Tämä vaatii tiivistä yhteistyötä työntekijöiden välillä. (Raittila 2013, 79–81.)

2000-luvulla pedagogisen toimintaympäristön järjestämiseen on käytetty yhä enemmän leikkialuepedagogiikkaa. Leikkialuepedagogiikka on yksi pienryhmätoiminnan muodoista, jossa monia pienryhmiä toimii samanaikaisesti yhteisissä tiloissa sekä hyödyntäen muita rakennuksen tiloja monipuolisesti. Leikkialuepedagogiikkaa voidaan toteuttaa aikuisten valmiiksi rakennetuilla leikkipisteillä tai antamalla lapsille erilaisia mahdollisuuksia rakentaa leikki eri tilavaihtoehtoihin haluamallaan tavalla. Leikeistä ja leikkituloista tehdään kuvat esimerkiksi leikkitaluun, ja niistä lapset pääsevät valitsemaan, mitä he haluavat lähteä tekemään. Lapset merkitsevät valitsemansa leikin leikkitaluun esimerkiksi nimellä, omalla valokuvalla tai nimikoidulla pyykkipojalla. Leikkeihin voi mahtua vain tietty määrä lapsia ja kun leikki on saanut tarpeeksi osallistujia, niin kyseistä leikkiä ei voi enää valita. (Raittila 2013, 86.)

Vaikka leikkialuepedagogiikka on yksi pienryhmätoiminnan muodoista, voidaan se nähdä myös yhtenä tapana järjestää vapaa leikki. Osassa Suomen päiväkodeista on pienryhmätoiminta ja leikkialuepedagogiikka käytössä vain osan päivästä ja toisissa koko päivän. Leikkialuepedagogiikassa ajatuksena on yhdistää useita lapsiryhmiä ja se antaa myös mahdollisuuden ryhmien yli toimintaan.

Fyysisiä tiloja on myös muokattu tätä pedagogiikkaa huomioiden. Tavoitteena on ollut tehdä varhaiskasvatuksesta lapsilähtöisempää ja sosiaalisia taitoja vahvistavaa. Kun lapset saavat itse päättää leikin ja sen katsotaan tukevan lapsen osallisuutta ja mahdollisuutta tehdä päätöksiä. Lapselle mahdollistuu myös leikkiä uusien lasten kanssa. (Raittila 2013, 87–90.)

5.3 Omahoitajuus työmenetelmänä

Omahoitajuus on yksi varhaiskasvatuksen kentän työmenetelmistä. Silloin lapselle on nimetty yksi oma työntekijä, omahoitaja, joka aloittaa päivähoidon lapsen kanssa. Alussa omahoitajan työvuorot voivat kulkea lapsen hoitoaikojen mukaan mahdollisuuksien puitteissa. Omahoitajuus työmenetelmänä on alun perin kehitetty tukemaan alle kolmevuotiaiden lasten päivähoidon aloittamista, mutta se tukee myös sitä vanhempien lasten hoidon alkua sekä sosiaalisia vuorovaikutustaitoja. Omahoitajuus tukee sekä työntekijöiden työhyvinvointia että lasten ja heidän vanhempiansa oikeutta laadukkaaseen ja turvalliseen varhaiskasvatukseen. Omahoitaja luo työntekijöistä kiinteimmän suhteen lapseen ja tämän vanhempiin. Omahoitajuus pohjautuu samaan ajatukseen kuin kiintymyssuhdeteoria. (Salminen ja Tynnen 2011, 12–13.)

Varhaiskasvatuslaki (1973, § 2a) velvoittaa varmistamaan lapselle turvallisen varhaiskasvatusympäristön, tukemaan yksilöllisyyttä ja tasa-arvoa sekä kehittämään lasten vuorovaikutustaitoja ja niihin liittyviä sosiaalisia taitoja. Pysyvät ja jatkuvat ihmissuhteet luovat pohjaa kiintymyssuhteelle, luottamukselle ja sosiaalisille taidoille. Lapsi pystyy vain rajalliseen määrään sosiaalisia suhteita. Erityisesti alle 3-vuotiaiden ryhmässä tulisi minimoida vuorovaikutussuhteiden ja työntekijöiden vaihtuvuus, koska jatkuvuus ja rutiinit ovat lapsen turvallisuuden tunteelle tärkeitä. Kun lapsi on saanut kokemuksen turvallisesta ja luottamuksellisesta suhteesta omahoitajaansa, voi hän hitaasti alkaa harjoitella taitoja muiden aikuisten ja lasten kanssa. Yhdessä omahoitajan kanssa lapsi voi alkaa opetella ryhmässä toimimiselle tärkeitä sosiaalisia taitoja ja ottaa kontaktia uusiin lapsiin ja aikuisiin. Alussa tämä tehdään yhdessä ja lopulta lapsi voi kyetä tähän oma-aloitteisesti ja ilman apua. (Salminen ja Tynnen 2011, 12–13.) Haasteita omahoitajuudelle tuovat työntekijöiden vaihtelevat työvuorot, poissaolot ja vaihtuvuus lapsiryhmissä (Salminen ja Tynnen 2011, 58–60).

Omahoitajuutta voi käyttää suurissa lapsiryhmissä tukena pienryhmätoiminnalle. Lapset voidaan jakaa pienryhmiin lasten omahoitajien mukaan. Näin annetaan mahdollisuus lapsen ja omahoitajan rauhalliselle vuorovaikutukselle. Omahoitaja tuntee oman pienryhmänsä lapset parhaiten ja voi näin tukea myös heidän yksilöllisyyttään. Pienryhmätuokioilla mahdollistuu myös esimerkiksi lasten kehityksen ja oppimisen havainnointi ja arvioiminen. Toiminta pienryhmätuokioilla voi olla etukäteen suunniteltua ja tavoitteellista tai esimerkiksi vapaata leikkiä, jolloin työntekijä voi keskittyä havainnoimiseen. (Salminen ja Tynnen 2011, 63.) Havainnoimalla leikkiä omahoitaja voi keskittyä juuri lasten sosiaalisten taitojen, vuorovaikutustaitojen, vertaissuhteiden ja leikkitaitojen kehittymiseen ja niiden tukemiseen. Tärkeää on myös osallistua välillä lasten leikkeihin. (Koivula ja Laakso 2017, 127.)

5.4 Lasten vertaissuhteet

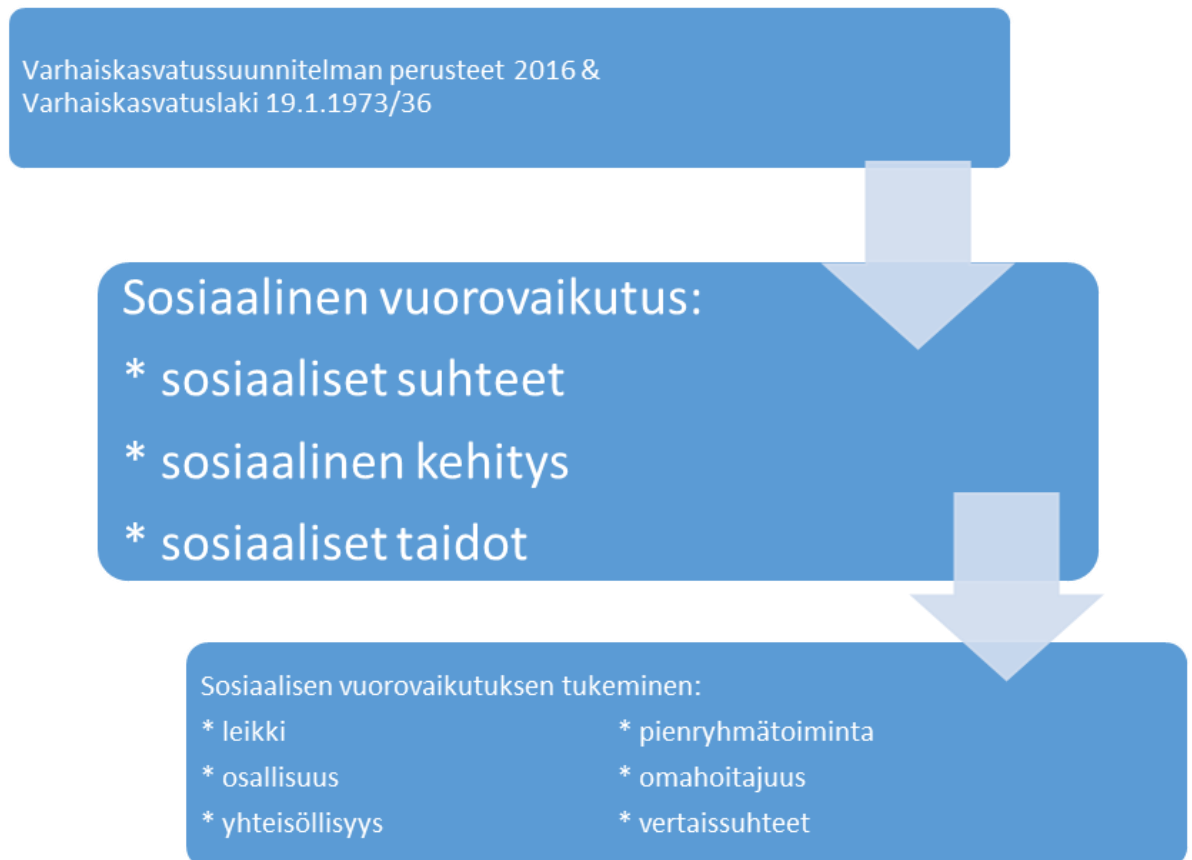
Lasten väliset ystävyysuhteet ja ystävä-sanankäyttö alkavat pikkuhiljaa noin 4 vuoden ikäisenä. Lapselle ystävyys merkitsee hyväksynnän saamista, sosiaalisten taitojen harjoittelemista, tasaveroisuuden opettelemista, sekä yksinkertaisesti saamista, jakamista ja luottamista. Ystävästä lapsi saa vertaisen. (Kauppila 2005, 139–142.) Alle kouluikäiset pitävät hauskaa kavereidensa kanssa yhteisissä leikeissä. Nämä kaveriporukat syntyvät usein lapsista, joilla on samoja mielenkiinnon kohteita. Samalla leikissä opitaan vuorottelua, jakamista ja muita sosiaalisia taitoja. (Salmivalli 2005, 36–38.)

Vertaisyhteisöillä voi olla tapoja, jotka helpottavat tai vaikeuttavat yhteisöön pääsyä. Voi olla, että lasten kaveriyhteisö on niin tiivis, että jokaiselle lapselle etsitään yhdessä lelut, jotta lapset pystyvät leikkimään porukassaan. Jos jonkun lapsen pääsy yhteisöön halutaan estää, lapset voivat esimerkiksi keksiä, että lelun puuttuminen kaverilta on syy siihen, ettei häntä voi ottaa leikkiin mukaan. Näin lapset opettelevat ryhmässä toimimista, vuorovaikutustilan hallintaa ja sosiaalisia taitoja. Taitava lapsi osaa käyttää esineitä ja leikin rakentamista päästäkseen leikkiin mukaan. Lapsilta vaaditaan paljon vuorovaikutustaitoja, jotta hän pystyy leikkimään ja ylläpitämään leikkiä sekä sitoutumaan yhteiseen toimintaan. Leikki on laaja vuorovaikutusympäristö. (Ikonen 2006, 149–165.)

Piia Roos (2015, 149–150) kuvaa väitöskirjassaan, miten toisten lasten on helppoa löytää paikkansa ryhmässä ja toisten lasten on vaikeampi löytää ryhmästä kavereita. Ryhmästä voi myös löytyä lapsia, joiden seuraan halutaan ja siitä kamppaillaan. Haastavuutta sosiaalisissa suhteissa lisää vapaa-ajat, eripituiset hoitoajat, lomien ja sairaudet. Sosiaalisten suhteiden muodostumiseen ja leikkien valintaan vaikuttaa lapsen tietoisuus omasta ja muiden lasten asemasta. Roos (2015, 150) kuvaa tekemisessään haastatteluissa, miten kotileikissä voi olla ennalta määrätty roolit ja, miten eri roolit voivat olla arvoasteikolla korkeammalla kuin toiset roolit. Esimerkiksi kotileikissä äidin rooli on korkeammalla arvoasteikossa kuin vauvan tai koiran roolit.

Jos joku lapsista jää aina ryhmän ulkopuolelle, aikuisen tehtävä on tukea hänen taitojaan ryhmän mukaan menemisessä tai ohjata ryhmää ottamaan ulkopuolelle jäänyt lapsi mukaan. Jos lapsi on ujo tai häneen kohdistuu ennakkoluuloja, aikuinen voi keskustella jokaisen osapuolen kanssa näistä piirteistä. Aikuinen täytyy silloin pohtia sekä ujon lapsen rohkaisemista että muun ryhmän asenteisiin vaikuttamista. (Salmivalli 2005, 132.) Aikuinen voi ohjata lapsia leikkimään leikkejä, joissa kaikki kokevat onnistuvansa ja joissa kaikilla on hauskaa. Aikuinen voi olla luomassa näitä positiivisia kokemuksia muun muassa kehumalla lapsia. Osa lapsista voi kokea, että yksin leikkiminen on palkitsevinta ja mukavinta, mutta aikuinen voi kuitenkin tukea tällaista lasta myös leikkimään ryhmässä ja luomaan ystävyysuhteita. Tällöin aikuisen tulee havainnoida, keiden yhteisleikki sujuu ja tukevia ystävyyssuhteita. Ystävien kanssa leikkiminen opettaa sosiaalisia taitoja merkittävästi, kun aikuinen on mukana ohjaamassa aina tarvittaessa. Tavoitteena voi olla, että kaikki lapset olisivat kavereita keskenään, mutta lapsille täytyy myös suoda hetkiä leikkiä ystäviensä kanssa. Sosiaalisia taitoja ei kuitenkaan tue se, että ystävykset eivät voi leikkiä kenenkään muun kanssa, vaan sulkevat muut ulkopuolelle. (Keltikangas-Järvinen 2010, 46–47).

Kuvioon 1 on koottu koko opinnäytetyön teoreettinen viitekehys. Sosiaalinen vuorovaikutus on teoreettisen viitekehyksen ydin ja samalla koko opinnäytetyön muuta teoriaa ohjaava kokonaisuus. Sosiaalisen vuorovaikutuksen sisältö on sosiaaliset suhteet, sosiaalinen kehitys ja sosiaaliset taidot. Kuvio sisältää myös sosiaalisen vuorovaikutuksen tukemisen keinot, sekä taustalla vaikuttavat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) sekä varhaiskasvatuslaki (1973).

KUVIO 1. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys.

Kuvio 1 alkaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteista (2016) sekä varhaiskasvatuslaista (1973), koska ne vaikuttavat koko varhaiskasvatuksen toimintaan oleellisina tekijöinä. Sosiaalinen vuorovaikutus on kuviossa isossa osassa ja keskiössä, koska se on ohjaava teoria koko opinnäytetyössä. Viimeisenä kuviossa ovat konkreettiset keinot tukea juuri sosiaalista vuorovaikutusta.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa vuororyhmäperhepäivähoidossa olevien lasten sosiaalisesta vuorovaikutuksesta työntekijöiden kokemana. Työntekijät näkevät lapsia päivittäin ja he ovat asiantuntijoita juuri kyseisten paikkojen lapsista. Työntekijät näkevät konkreettisesti, millaista vuorovaikutus on lasten välillä ja millaista lasten ja työntekijöiden välillä.

Opinnäytetyön tarkoituksena on haastattelujen avulla selvittää vuorohoidossa olevien lasten sosiaalista vuorovaikutusta niin lapsiryhmissä lasten kesken kuin lapsen ja työntekijän välillä. Vuorohoidossa lapsilla sosiaaliset suhteet vaihtuvat enemmän kuin tavallisessa päivähoitossa, koska lasten ja työntekijöiden vaihtuminen on yleisempää kuin tavallisessa päivähoitossa. Tutkimustuloksilla saadaan selville, miten lasten sosiaalista vuorovaikutusta voidaan tukea juuri vuororyhmäperhepäivähoitossa, jossa sen merkitys korostuu entisestään sosiaalisten suhteiden vaihtuvuuden myötä.

Tutkimusongelmana on se, miten lapsia tuetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa vuororyhmäperhepäivähoidossa.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miten tuetaan lasten välistä sosiaalista vuorovaikutusta vuororyhmäperhepäivähoitossa?
2. Miten tuetaan lapsen ja aikuisen välistä sosiaalista vuorovaikutusta vuororyhmäperhepäivähoidossa?

6.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimuksella saa haastattelujen avulla laajemmin työntekijöiden kokemukset esiin kuin kvantitatiivisella tutkimuksella. Sosiaalinen vuorovaikutus opinnäytetyön aiheena on sellainen, että tarkkoja oikeita vastauksia ei ole olemassa. Haastattelussa vastauksia tulee esiin luonnollisesti keskustelun lomassa ja kysymyksiä voidaan vielä tarpeen tullen tarkentaa.

Opinnäytetyö oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimus antaa syvällisen näkemyksen ilmiöstä verrattuna kvantitatiiviseen tutkimukseen (Kananen 2010, 41). Kvalitatiivinen tutkimus tavoittelee tulkintaa, kontekstuaalisuutta ja toimijoiden näkökulman ymmärtämistä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa korostuu vuorovaikutus kohteen kanssa. Haastatteluissa luodaan yhdessä tutkijan ja haastateltavan kanssa tutkittavaa kohdetta. Tutkija luo tutkittavaa kohdetta valitsemalla kysyttävät kysymykset ja haastateltava omilla vastauksillaan. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa yksilön ääni saadaan kuuluviin. Laadullinen tutkimus etenee yksityisestä yleiseen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita monista eri tekijöistä, jotka vaikuttavat tutkimustuloksiin ja lopputulokseen. (Hirsjärvi ja Hurme 2004, 22–25.)

Opinnäytetyöllä etsittiin työntekijöiden tulkintaa ja näkökulmaa lasten sosiaalisesta vuorovaikutuksesta vuororyhmäperhepäiväkodeissa. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että haastateltavilla henkilöillä on tietoa ja kokemusta tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi ja Sarajärvi 2003, 89). Työntekijöiden vastauksista saatiin tietoa, johon yhdistämällä teoriaa saatiin yleistä tietoa, esimerkiksi kertomalla yhteyksiä teorian ja tutkimustulosten välillä. Näin opinnäytetyö eteni yksityisestä yleiseen, kuten laadullisella tutkimuksella on tapana. Kvalitatiivisen tutkimuksen prosessi etenee suunnitteluvaiheesta ja teorian keräämisestä haastatteluihin. Tässä opinnäytetyössä aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua yksilöhaastatteluina. Seuraavia vaiheita ovat tutkimustulosten analyysi ja tulkinta. (Kananen 2010, 36.)

6.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, joka on yleisin tiedonkeruumenetelmä laadullisessa tutkimuksessa (Kananen 2010, 53). Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä. Siinä korostuvat keskeisinä ihmisten omat tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ja arvot. Teemahaastattelussa merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi ja Hurme 2004, 48.)

Opinnäytetyön tekijät kokevat luontaisena tapana hankkia tietoa keskustelujen avulla. Siksi haastattelut ovat sopiva valinta sekä opinnäytetyön tekijöille että opinnäytetyön aiheelle. Teemahaastattelu antaa äänen työntekijöiden asiantuntemukselle ja osaamiselle, jonka vuoksi teemahaastattelu on sopiva menetelmä tähän opinnäytetyöhön. Haastattelun etuina nähdään mahdollisuudet korjata ja oikaista väärin ymmärrettyjä vastauksia, tarkentaa kysymyksiä ja käydä joustavasti keskustelua aiheesta. Kysymykset voidaan kysyä halutussa järjestyksessä ja tutkija voi tehdä ratkaisuja haastattelutilanteessa. Haastatteluissa on tarkoitus saada mahdollisimman paljon materiaalia. Tämän varmistamiseksi on hyvä antaa haastattelukysymykset etukäteen haastateltaville nähtäväksi. (Tuomi ja Sarajärvi 2003, 75.) Haastattelun avulla saadaan laajempia tuloksia sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyen, kuin jos tehtäisiin kysely aiheesta.

Teemahaastattelurunko (liite 1) on koottu opinnäytetyön teoreettisesta viitekehyksestä. Se alkaa kysymyksillä vuororyhmäperhepäivähoidon perushoidollisista, oppimiseen liittyvistä ja kasvatuksellisista vuorovaikutustilanteista. Nämä näkökulmat on valittu, koska varhaiskasvatus koostuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 20) mukaan perushoidollisista, kasvatuksellisista ja opetuksellisista tilanteista, joissa näkyy lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä pedagogiikan huomioiminen. Niissä kaikissa tulee muistaa kiinnittää huomiota vuorovaikutukseen.

Vuorohoidossa on tärkeää huolehtia siitä, ettei kukaan lapsista jää ryhmän ulkopuolelle. Vaikka lapsia tulee ja menee hoidossa, kaikkiin tulee kiinnittää huomiota. Työntekijöiden tulee muistaa, että heidän välisellä vuorovaikutuksella on suuri vaikutus lapsiin. Lapset oppivat sosiaalisia taitoja aikuisilta. Sekä sanallisen että sanattoman viestinnän merkitys on yhtä suuri vuorovaikutuksessa. Näiden vuoksi on oleellista, että näitä asioita huomioidaan haastattelurungossa.

Leikin merkitys korostuu uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) sosiaalinen vuorovaikutus tulee hyvin esille, joten on tärkeää ottaa se huomioon myös haastattelurungossa. Kokemuksemme mukaan leikissä lapsi oppii paljon ja se on lapselle luontainen tapa oppia. Aikuinen voi olla leikissä tukena ja leikin ulkopuolella havainnoiden sitä. Leikissä lapsi harjoittelee jo tulevaisuudessa tarvittavia sosiaalisia taitoja. Näitä taitoja ovat myös tunnetaidot.

Ennen haastatteluja haettiin tutkimuslupa. Haastattelut tehtiin vuororyhmäperhepäiväkotien työntekijöille yksilöhaastatteluina. Yksilöhaastattelut tuottavat tarkempaa ja luotettavampaa materiaalia tutkittavaksi kuin ryhmähaastattelut (Kananen 2010, 53). Aineistot kerättiin haastattelemalla kahdeksaa vuororyhmäperhepäiväkodin työntekijää. Haastatteluihin osallistui lähes kaikki näiden vuororyhmäperhepäiväkotien vakituisista työntekijöistä. Haastateltavat jaettiin puoliksi kahden haastattelijan kesken, eli molemmilla oli haastateltavana neljä työntekijää. Jaossa otettiin huomioon myös se, että osa haastateltavista oli tuttuja työmaailmasta ennestään toiselle opinnäytetyön tekijälle. Nämä työkaverit eivät päätyneet hänen haastateltavikseen.

6.3 Aineiston analyysimenetelmä

Kaikki haastattelut äänitettiin, koska tällöin haastattelutilanteessa ei tarvitse keskittyä kirjaamiseen ja äänitteisiin pystyy palaamaan myöhemmin. Äänittäminen on myös luotettavampi ja eettisempi tapa käydä läpi haastatteluja, koska silloin voi konkreettisesti kuulla haastattelun eikä vain luottaa omaan muistiinsa. (Kananen 2010, 58–59.) Haastattelujen jälkeen haastattelut litteroitiin eli kirjoitettiin puhtaaksi kirjalliseen muotoon lähes sanatarkasti. Litterointia voi hankaloittaa se, että haastateltavilla on jo etukäteen ajatuksia siitä, millaisia materiaaleja hän tulee tarvitsemaan (Kananen 2010, 58–59). Litteroitua materiaalia tuli haastatteluista 43 sivua. Haastattelut kestivät 15 minuutista puoleen tuntiin.

Yksilöhaastatteluissa litteroitavaa ja analysoitavaa materiaalia on enemmän kuin ryhmähaastattelussa (Kananen 2010, 53). Litteroinnin jälkeen haastatteluaineisto koodataan (Tuomi ja Sarajärvi 2003, 95). Koodasimme litteroidusta aineistosta tutkimuskysymyksiin vastaavat kohdat kahdella eri värillä. Näin löysimme litteroidusta aineistosta tutkimuskysymyksiin vastaavat pääkohdat. Tämän jälkeen teemoittelimme toisiinsa liittyvät asiat yhteen ja niistä kokosimme laajemmat tyypit (liite 2). (Tuomi ja Sarajärvi 2003, 95.) Analysoidessa täytyy muistaa tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset koko ajan.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastateltavien tuomia merkityksiä tiivistetään lyhempiin sanamuotoihin. Myös merkitysten tulkinta liittyy oleellisesti laadulliseen tutkimukseen. Aineistosta tulkitaan merkityksiä, jotka eivät välttämättä tule suoranaisesti ilmi. Tällaisia voivat olla esimerkiksi sanattomat viestit ja taustalla epäsuorasti vaikuttavat merkitykset (Hirsjärvi ja Hurme 2004, 137.)

Opinnäytetyössä käytimme induktiivista sisällönanalyysia. Induktiolla tarkoitetaan yksittäisestä yleiseen etenemistä. Yksittäisestä on tarkoitus pyrkiä yleistykseen. (Kananen 2010, 40.) Induktiivisessa

sisällönanalyysissä tutkija käyttää aineistoa päättelyn tukena (Hirsjärvi ja Hurme 2004, 136). Sisällönanalyysillä analysoidaan suullista ja kirjallista aineistoa. Aineistosta voidaan tutkia erilaisia merkityksiä, samankaltaisuuksia, erilaisuuksia sekä yhteyksiä teorian ja aineiston välillä. (Verne s. a.)

6.4 Luotettavuus ja eettisyys

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kahden tutkijan saamat samat johtopäätökset lisäävät tutkimuksen luotettavuutta. Varsinkin, kun teoria kulkee koko ajan mukana työn tekemisen vaiheissa. Opinnäytetyön tekijöillä tulee tukeutua tiettyihin valittuihin teorioihin ja luottaa niihin sekä pysyä tehdyssä teorian rajauksessa. Tehdyt valinnat koskien esimerkiksi teorian rajausta ja tutkimusmenetelmän valintaa perustellaan, koska perustelut lisäävät luotettavuutta. Myös laajasta dokumentoinnista tulee huolehtia. Luotettavuus tulee muistaa koko opinnäytetyöprosessissa: suunnittelussa, toteutuksessa ja haastatteluja analysoidessa. (Kananen 2014, 145–154.) Teoriaa käytettäessä huolehdittiin lähdeviittauksista ja lähdeluettelon ylläpitämisestä. Tutkimustuloksia analysoidessa muistettiin kriittisyys ja tuloksia tarkasteltiin teorian kanssa rinnakkain.

Haastattelurunko suunniteltiin teoriaan pohjaten, mikä lisää luotettavuutta. Haastattelurungon suunnittelussa huomiointiin se, että se olisi työntekijöille ymmärrettävä ja haastattelukysymykset testattiin ennen varsinaisia haastattelupäiviä. Esihaastattelu toteutettiin päivähoitohjaajalle, joka on aiemmin työskennellyt vuororyhmäperhepäiväkodissa. Esihaastattelun pohjalta haastattelurunkoa muokattiin toimivammaksi ja vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

Oikeita ja vääriä vastauksia haastatteluissa ei ole olemassa. Jokainen haastateltava tulee kohdata yksilönä ja omanlaisenaan ammattilaisena, jotta sosiaalialan eettisiä ohjeistuksia noudatetaan. Jokaisen työntekijän ammatillisuutta kunnioitetaan. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013.) Myös johdattelevia kysymyksiä tulee haastattelijan välttää, koska niiden kysyminen on vastoin eettisiä ohjeita (Kananen 2010, 57). Haastateltaviin luotiin luottamuksellinen ja avoin suhde rennolla, mutta asiassa pysyvällä olemuksella. Näin taattiin se, että haastattelumateriaalia tuli analysoitavaksi tarpeeksi, kun haastateltavat uskalsivat vastata kysymyksiin laajasti. Haastatteluympäristö oli rauhallinen sekä häiriötekijät minimoitiin.

Opinnäytetyön eettisyyttä lisää myös se, että vuororyhmäperhepäiväkotien työntekijöiden osallistuminen haastatteluihin oli täysin vapaaehtoista. Laaja osallistujamäärä oli toivottavaa siltä kannalta, että opinnäytetyö tuloksineen olisi luotettava (Kananen 2010, 54). Haastatteluihin osallistuivat lähes kaikki vuororyhmäperhepäiväkotien työntekijät ja tämä lisää tutkimustulosten luotettavuutta.

Työkokemus kyseessä olevista vuororyhmäperhepäiväkodeista voi sekä lisätä tutkimuksen luotettavuutta että haitata sitä. Työkaverille voi uskaltaa kertoa enemmän haastatteluissa tai vähemmän, jos luottamuksellista suhdetta ei ole syntynyt. Haastateltavat jaettiin siten, että tutuimmat työkaverit eivät olleet työpaikalla työskennelleellä haastattelijalla haastateltavana. Tämä lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Koska kyseessä oli Taivalkosken pienen kunnan työntekijät, tuli olla tarkka siitä, että haastattelutuloksista ei voi päätellä vastaajaa. Sellaisia materiaaleja, joista voi päätellä vastaajan, ei tässä opinnäytetyössä ole käytetty. Vaikka kyseessä ei ole henkilökohtaisia tietoja, luottamuksellisesta suhteesta ja vaitiolovelvollisuudesta täytyy huolehtia (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013, 8). Opinnäytetyöprosessin jälkeen kerätyt materiaalit hävitettiin, jotta vaitiolovelvollisuudesta ja luotettavuudesta huolehdittiin. Kaikki tiedostot äänitteistä litteroituun materiaaliin poistettiin. Tulosteet tuhottiin, niin että niitä ei voi enää lukea ja ne hävitettiin.

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden todistaminen on vaikeampaa kuin määrällisessä tutkimuksessa. Luotettavuus koostuu useista eri vaikuttavista tekijöistä. Valintojen ja ratkaisujen laaja perusteleminen kuitenkin lisää työn luotettavuutta. (Kananen 2010, 69.) Tässä opinnäytetyössä on perusteltu tehdyt valinnat ja ratkaisut.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustehtävänä oli selvittää, millaisia kokemuksia työntekijöillä on lasten sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja sen tukemisesta. Tutkimuskysymyksillä etsimme vastauksia kysymyksiin lasten välisen sekä lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen tukemisesta. Poimimme vastauksista erityisiä piirteitä lasten vuorovaikutuksen ja sosiaalisten taitojen tukemiseen juuri vuororyhmäperhepäivähoi-
dossa.

Tutkimustulokset ovat kirjattu tähän lukuun litteroinnin ja aineiston analyysin pohjalta. Tutkimustulokset ovat työntekijöiden kokemuksia vuororyhmäperhepäivähoidosta. Tulokset ovat jaoteltu tutkimuskysymysten mukaan lasten välisen vuorovaikutuksen tukemiseen ja lasten ja aikuisten välisen vuorovaikutuksen tukemiseen. Jako näiden kahden välillä ei ole selkeä, koska samat tulokset voivat tukea molempia vuorovaikutuksia. Viimeiseen osioon on koottu sekä lasten että aikuisten ja lasten välisen vuorovaikutuksen taustalla vaikuttavia tekijöitä.

7.1 Lasten välisen vuorovaikutuksen tukeminen

Haastatteluissa nousi esiin se, että lasten välistä vuorovaikutusta voidaan tukea siten, että työntekijänä pyrkii saamaan lapsia asettumaan toisen lapsen asemaan. Työntekijät kertoivat haastatteluissa, että he haluavat konfliktitilanteita yhdessä lasten kanssa ratkoessaan, että lapset ymmärtävät, miltä toisesta tuntuu. Lapsia opetetaan sopimaan tilanteita ja pyytämään anteeksi ja tarvittaessa aikuiset ovat tässä tukena. Yksi työntekijöistä kertoi, että juuri tällä tavalla hän pyrkii kasvattamaan lasten empatiakykyä. Yksi työntekijä koki tärkeäksi myös sen, että kun lasten kanssa on käyty konfliktitilanne läpi, sitä ei enää palata muistelemaan. Esimerkiksi silloin on tärkeää kehua lapsia, kun he osaavat itse selvittää jonkin konfliktitilanteen.

Työntekijät kertoivat, että tunnetaitojen puute voi näkyä leikissä puremisena ja tönimisenä. Ne lapset, joilla on jo kehittyneemmät tunnetaidot osaavat leikissä selvittää konflikteja, jakaa rooleja ja neuvotella muiden lasten kanssa. Yksi työntekijä kertoi haastattelussa, että osalla lapsista on jo hyvät tunnetaidot ja he osaavat leikissäkin hoivata ja ottaa muut huomioon. Työntekijöiden mukaan suurissa ja levottomissa lapsiryhmissä esiintyy sitä, että esimerkiksi huutamalla ja väkivallalla taistellaan huomiosta. Haastatteluiden mukaan lasten on tärkeää oppia odottamaan omaa vuoroaan lapsiryhmissä. Silloin lapset oppivat vastavuoroisuutta, toisten huomioimista ja toisten puheenvuorojen kuuntelemista ilman keskeyttämistä.

Haastateltavat kuvailivat useita tilanteita, joissa yksi lapsi pyritään jättämään leikkien ulkopuolelle. Tällöin työntekijät kertoivat keskustelewansa lasten kanssa asiasta siten, että lapset huomasivat, miltä yksin jätetystä tuntuu. Työntekijät kokivat, että lapset oppivat tilanteista parhaiten, kun ajatukset ja aloitteet tilanteiden ratkaisemiseen lähtevät lapsista itsestään. Työntekijät painottivat, että he voisivat myös sanoa lapsille suoraan, että kaikki on otettava leikkiin mukaan. Sen ei kuitenkaan koettu olevan yhtä tehokas keino kuin se, että lapset itse huomasivat toisen tunteet ja itse hakisivat

toisen leikkiin. Työntekijöiden mukaan silloin ei myöskään yksin jätetty lapsi koe, että hänet otettiin leikkiin mukaan vain aikuisen painostuksesta.

Työntekijät kokivat tärkeäksi lasten tarkan havainnoimisen. Tällöin työntekijä voi nopeasti puuttua havainnoimiinsa tilanteisiin tarpeen mukaan. Haastateltavat kertoivat esimerkiksi menevänsä lasten leikkeihin mukaan johdattelemaan leikkiä eteenpäin tai haluamaansa suuntaan, jos leikissä on tar-
koitus opetella jotain tiettyä taitoa. Työntekijät kertoivat menevänsä leikkeihin mukaan joskus sen takia, että he haluavat konkreettisesti näyttää joitakin sosiaalisia taitoja lapsille. Näistä esimerkkinä mainittiin neuvottelutaidot. Jos työntekijä huomaa lapsen esimerkiksi manipuloivan toista luopumaan lelusta, kertoi hän puuttuvansa manipulointiin ja pyytämään odottamaan omaa vuoroa lelun saami-
seen.

*Työntekijä: – aikuinen – on ohjaamassa sinne haluttuun suuntaan, että miten lei-
kitään. Eihän se voi muuten oppia, jos sitä ei kerrota, että miten.*

Haastateltavat kertoivat, että he kokevat lasten väliset ystävyysuhteet merkittäviksi ja että he tuke-
vat lapsia näissä. Lapsille annetaan mahdollisuus myös leikkiä kahdestaan ystävänsä kanssa. Työn-
tekijät kertoivat myös tarkasti havainnoivansa sitä, että lasten ystävyys ei mene liian tiiviiksi. Silloin
työntekijät eivät päästä lapsia leikkimään kahdestaan, jos vaarana on että joku lapsista jäisi yksin.
Työntekijät kertoivat myös, että lasten välinen ystävyys ei saa mennä siihen, että lapset eivät pysty
toimimaan, jos paras kaveri ei ole samaan aikaan paikalla.

Työntekijät kokivat lasten leikeissä tärkeäksi sen, että jokaisella on arvokas rooli ja, että jokainen
saa osallistua leikin juoneen. Haastatteluissa tuli esiin, että ystävyyttä voidaan käyttää myös väärin
vallan välineenä, esimerkiksi erottelemalla parhaita kavereita ja niitä, jotka eivät ole kavereita.
Työntekijät kertoivat, että pienillä ystävyysuhteet eivät vielä ole niin tärkeitä ja selkeitä kuin isom-
milla lapsilla. Pienten kerrottiin lähtevän yhdessä tutun ja turvallisen aikuisen kanssa tutustumaan
muihin lapsiin. Tällainen aikuinen on esimerkiksi lapsen omahoitaja.

Työntekijät kertoivat, että lasten välistä vuorovaikutusta voidaan tukea yhteisleikeillä. Näihin voivat
osallistua kaikki lapset, osa lapsista tai myös aikuisia. Esimerkiksi kesken päivän hoitoon tulevien
lasten voi olla helpompi päästä ryhmään mukaan yhteisleikin avulla. Yhteisleikissä työntekijä voi
huomioida jokaista lasta vuorollaan ja siihen pystyvät kaikki osallistumaan. Yksi työntekijöistä kertoi
pitävänsä yhteisleikeistä sen takia, että niihin on helppo lisätä lapsia mukaan myös kesken leikin.
Vaikka työntekijät kokevat lasten väliset ystävyysuhteet tärkeiksi, pitävät he myös arvokkaana sitä,
että ollaan kaikki kavereita keskenään eikä ketään syrjitä. Yksi työntekijöistä mainitsi myös vuorovai-
kusleikit, joissa harjoitellaan esimerkiksi toisten nimiä, ystävyyttä ja yhdessä olemista.

Monipuoliset leikkiympäristöt mahdollistavat haastattelujen mukaan sitä, että lapset pystyvät myös
monipuolisesti harjoittelemaan vuorovaikutustaitoja ja sosiaalisia taitoja erilaisissa rooleissa, esimer-
kiksi leikkiessään kotileikkejä tai kauppaleikkejä. Työntekijät kokivat monipuoliset leikkiympäristöt

tärkeiksi ja kokivat, että niissä lasten leikit sujuvat, kun lapsilla on paljon mahdollisuuksia itse toteuttaa haluamiaan leikkejä. Haastatteluissa tuli esille, että lasten vuorovaikutusta tukevat tilat, joissa kaikki mahtuvat leikkimään. Kuitenkin liian isot tilat voivat mahdollistaa riehumisen ja konfliktit.

Yksi työntekijä kertoi heillä käytettävän askeleittain-työmenetelmää, joka on kehitetty sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen harjoitteluun. Työntekijä kertoi näiden taitojen harjoittelun tukevan lasten välistä vuorovaikutusta. Toisena konkreettisena työmenetelmänä haastatteluissa kerrottiin leikkitaulu. Leikkitaulun avulla lapset saadaan jaettua pienryhmiin ja leikkimään uusien kavereiden kanssa. Vuorohoito tuo luontevasti vaihtelua leikkikavereihin, mutta työntekijöiden mukaan on välillä hyvä tietoisesti jakaa lapsia erilaisiin ryhmiin.

Työntekijöiden mukaan lapsen itsetunto kehittyy leikissä silloin, kun lapsi huomaa saaneensa kaverita, on osallistunut mukavaan leikkiin tai itse keksinyt leikin, johon muut ovat osallistuneet. Toisaalta lapsen itsetunto voidaan lytätä leikissä esimerkiksi antamalla huonoarvoisempia rooleja. Yksi työntekijöistä sanoi haastattelussa, että hän pyrkii luomaan lapselle onnistumisen tuntemuksia leikkiin juuri sen takia, että lapsen itsetunto kohenisi.

7.2 Lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen tukeminen

Haastatteluissa nousi esille, että aikuisen on tärkeää aidosti kuunnella lasta, kun lapsi ja aikuinen ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Lapsen kuuntelemiseen täytyy keskittyä ja antaa lapsen rauhassa kertoa asiansa. Toiset lapsista voivat tarvita enemmän aikaa asioidensa ilmaisemiseen kuin toiset. Haastatteluissa tuli esille, että työntekijät kokevat merkityksellisenä lasten mielipiteen kysymisen ja haluavat kannustaa heitä mielipiteen ilmaisuun. Työntekijät kertoivat rohkaisevansa lapsia pyytämään anteeksi. Työntekijät kertoivat haastatteluissa, että heille on tärkeää vastata lasten kysymyksiin. Lapsen kysymyksiin vastatessa työntekijä voi samalla perustella, miksi jokin asia tehdään jollakin tavalla. Arkipäivän perusteluja voivat olla esimerkiksi, miksi puetaan kuravaatteet tai miksi pyydetään anteeksi. Haastatteluissa nousi esiin myös kahdenkeskiset aikuisen ja lapsen väliset oppimistilanteet. Siten pyritään varmistamaan, että lapsi varmasti ymmärtää.

Haastatteluissa kerrottiin selkeän ja yksinkertaisen kielen olevan oleellista. Työntekijät toivat esiin, että puhutaan selkeää suomea, mutta kuitenkin omalla murteella ja persoonalla. Vaikka puhutaankin selkeästi, niin haastattelussa yksi työntekijä toi esiin hänen mielestään kirjakielen olevan kankeaa, eikä luontevaa. Toinen työntekijöistä koki, että lapset eivät kuitenkaan kiinnitä huomioita erilaisiin puhetyyleihin, vaan selkeys ja ymmärrettävyys ovat tärkeimpiä. Yksi työntekijöistä kertoi miettivänsä hyvää kieliasua ja rikasta kieltä puhuessaan. Työntekijät nostivat esiin, että myös pienille lapsille on tärkeää puhua selkeästi ja sopivan haastavilla sanavalinnoilla. Haastatteluista tuli esille, että vuorovaikutusta tukee myös ystävällinen puhe.

Haastatteluissa tuli esiin, että työntekijät käyttävät ilmeitä ja eleitä erityisesti lasten kanssa hassutellessaan. Toisaalta kerrottiin, että niitä käytetään myös tehostamaan sanoja ja kerrottuja ohjeita. Työntekijät kertoivat, että ilmeiden ja eleiden tulee olla aitoja, jotta ne eivät ole ristiriidassa puheen

kanssa. Myös sanoittamista käytetään toiminnan tukena. Lapselle kerrotaan mitä tilanteessa konkreettisesti ja yksinkertaisesti tehdään. Työntekijät kokivat, että sanoittaminen on tärkeää erityisesti perushoitotilanteissa. Sanoittaminen korostui haastatteluissa erityisesti pienten lasten kanssa työskennellessä ja katsekontakti tukee tätä vuorovaikutusta. Yksi työntekijä nosti esiin myös kosketuksen merkityksen vuorovaikutuksessa: vuorovaikutusta on myös kaikki se miten koskettaa ja millä tavalla nostaa lasta. Yksi haastateltava koki myös tärkeäksi sen, että kun lapsen kanssa keskustelee, asettuu matalemmalle ja lapsen tasolle.

Työntekijät kokivat, että lapsen ja aikuisen välisissä vuorovaikutustilanteissa on tärkeää ihan vain jutella lapsen kanssa. Lapsen kanssa voi jutella kuulumisista, tunteista tai lähes mistä vain tilanteesta heräävistä puheenaiheista. Lapselta voi esimerkiksi yksinkertaisesti kysyä, että väsyttääkö lasta. Työntekijät kertoivat näin tarkkailevansa myös lasten puheen kehitystä: mitä ja miten lapsi uskaltaa työntekijälle puhua, miten hän osaa ilmaista itseään ja mitä uutta hän on oppinut. Työntekijät kertoivat, että jutellessa voi käyttää lapsen sen hetkisen kehityksen kannalta oleellisia asioita: sanoja, numeroita tai värejä.

Haastatteluissa kerrottiin, että lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa voivat olla tukena myös laulut ja lorut. Työntekijät ovat voineet miettiä lauluja ja loruja valmiiksi esimerkiksi perushoitotilanteisiin, siirtymätilanteisiin tai niitä voidaan kysellä tilanteissa lapsilta. Haastattelujen mukaan laulaminen ja loruttelu voivat olla mukavaa yhteistoimintaa lapsen ja aikuisen välillä tai aikuinen voi käyttää niitä tilanteiden rauhoittamiseen.

Yhden työntekijän mukaan yksilöllisessä ohjaamisessa ja vuorovaikutuksessa on tärkeää ottaa lapsi lähelle yhdessä tehtäessä. Hänen mukaansa lapsiryhmää ohjatessa on tärkeää huolehtia siitä, että kaikki osallistuvat, näkevät ja kuulevat. Haastatteluissa nousi esiin, että voi olla hyvä jakaa lapsia ryhmiin, joissa he tukevat toisiaan sosiaalisissa taidoissa.

Työntekijä: Isommassa ryhmässä ne vetäytyy ne hiljaset omma koloonsa, mutta pienemmissä ryhmissä ne voi tulla jopa läsnä siihen. Mitä pienempi ryhmä sen paremmin ne saahaan läsnä siihen.

Työntekijät nostivat haastatteluissa esiin, että he jakavat lapsia pienryhmiin, jos he haluavat ja tarvitsevat enemmän aikaa neuvoa, jutella ja kuunnella lapsia. Silloin he kokivat saavansa myös enemmän aikaa ohjaamiseen. Tämän koettiin myös auttavan aikuisia tutustumaan lapsiin paremmin ja syvällisemmin, kun on aikaa jokaiselle lapselle tarpeeksi. Pienryhmissä lasten koettiin myös pystyvän keskustelemaan keskenään enemmän.

7.3 Vuorovaikutuksen tukeminen vuororyhmäperhepäivähoidossa

Haastatteluissa kerrottiin vuorohoidossa lasten tulevan eri aikoihin hoitoon, mutta jokaisen lapsen saapuminen huomioidaan. Myöhempään tulijoilta kysytään aamun kuulumiset ja näin he eivät jää toiminnan ulkopuolelle. Yksi työntekijöistä kertoi, että myöhempään tulevat lapset pääsevät myös

laittamaan oman nimensä tauluun. Tämän kerrottiin olevan lapsille tärkeää, jotta he kokevat olevansa osa ryhmää ja yhteistä toimintaa.

Työntekijät kertoivat haastatteluissa ennakkoinnin merkityksestä. Ennakoinnilla he antavat lapsille mahdollisuuden varautua tulevaan ja he voivat motivoida lapsia jo tulevaan tekemiseen. Ennakoinnin kerrottiin liittyvän yleensä siirtymätilanteisiin. Tilanteiden ennakoimisella pyritään myös pitämään huoli siitä, ettei tule kiireistä ilmapiiriä ja kaaosta. Työntekijät kertoivat haastatteluissa, että kiireetön ja rauhallinen ilmapiiri tukee sekä lasten välistä että lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta, kun on aikaa kuunnella toisia. Kun työntekijät tuntevat lapset, osaavat he ennakoida ne, joille siirtymätilanteet ovat vaikeita.

Haastateltavat kertoivat myös ennakoivansa tilanteita siten, että he jakavat lapsia pienryhmiin. Tälläkin tavalla he huolehtivat kiireettömästä, turvallisesta ja rauhallisesta ilmapiiristä. Työntekijöiden mukaan myös rutiinit auttavat tällaisen ilmapiirin luomisessa. Silloin lapset pystyvät toiminnan lomassa keskustelemaan sekä keskenään että aikuisten kanssa. Työntekijät kertoivat haastatteluissa, että pienryhmiin tulee luontaisesti vaihtelua vuorohoidossa lasten vaihtuvien vuorojen ja vapaapäivien mukaan. Tämä vaikuttaa myös lasten välisiin ystävyyssuhteisiin, kun aina parhaimmat ystävät eivät ole samana päivänä hoidossa.

Työntekijät kertoivat haastatteluissa, että lasten osallisuutta tuetaan keskustelevilla ja vuorovaikutteisilla ohjaustuokioilla. Työntekijät myös liittävät osallisuuteen projektityöskentelyä, jossa projektien ideat lähtevät lapsilta ja niitä työstetään lasten mielenkiinnon kohteiden mukaan. Toiminnan ei koeta olevan aikuisjohtoista enää, vaan nykyään painotetaan enemmän lapsilähtöisyyttä ja lasten mielipiteitä. Työntekijät kertoivat pitävänsä huolta siitä, että jokainen lapsi tulee kuulluksi ja, että jokaisen lapsen ideoita pidetään tärkeinä. Tämä antaa lapselle tunteen siitä, että hän on osa yhteisöä ja toimintaa.

Haastateltavat toivat esille haastatteluissa, että lapset ottavat heiltä mallia omaan vuorovaikutukseensa ja sosiaalisiin taitoihin. Työntekijöiden puheista ja sosiaalista taidoista voi jäädä lasten mieleen muun muassa sanoja. Työntekijät kertovat kiinnittävänsä huomiota keskinäiseen vuorovaikutukseensa, koska heidän mukaansa lapset kiinnittävät työntekijöiden puheeseen huomiota, vaikka heillä olisi esimerkiksi leikki kesken. Toisaalta työntekijät kertoivat, että on jo itsestäänselvää, miten ollaan mallina lapselle. Haastatteluissa työntekijät kertoivat ymmärtävänsä mallioppimisen merkityksen, mutta kokivat, että lapset oppivat myös heidän huomaamattaan esimerkiksi taitoja ja sanoja. Työntekijöiden mukaan sen lisäksi, että lapset ottavat mallia sanoihin ja taitoihin, voi lapsiin myös tarttua se ilmapiiri, joka aikuisista heijastuu.

Työntekijät kokivat tärkeäksi sen, että lapsilla olisi ympärillään turvallisia ja tuttuja aikuisia. Siksi he kertoivat esimerkiksi huolehtivansa siitä, että uusia työntekijöitä ja sijaisia ei heti laiteta työskentelemään yksin lasten kanssa, vaan että lapset saavat rauhassa tutustua uusiin ihmisiin. Työntekijät kertoivat omahoitajuuden olevan hyvä keino luoda turvallisia suhteita lapsiin. Omahoitajuudella kerrottiin tuettavan lasten perusturvallisuutta ja jatkoon sujumista. Työntekijät kertoivat haastatteluissa,

että pienessä yksikössä on helppo tutustua lapsiin ja osoittaa tuntevansa lapsi. Työntekijät kertoivat kokevansa, että harvoin käy niin, että lapsi jäisi vuorovaikutustilanteiden ulkopuolelle päivän aikana. Lapsimäärä on ryhmäperhepäivähoidossa pieni ja kaikkien koetaan olevan toisilleen tuttuja. Työntekijät kertoivat, että myös lapset huomaavat, jos joku lapsista puuttuu ryhmästä esimerkiksi vapaa-päivän vuoksi. Kaikki edeltävät tutkimustulokset on koottu kuvioon 2.

Lasten välisen vuorovaikutuksen tukeminen	Lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen tukeminen	Muut vuorovaikutusta tukevat tekijät
<ul style="list-style-type: none"> • sosiaaliset taidot • pienryhmätoiminta • ystävyys- ja vertaissuhteet • leikki • itsetunto 	<ul style="list-style-type: none"> • kieli • ilmeet ja eleet • sanoittaminen • laulut ja lorut • ryhmäjako 	<ul style="list-style-type: none"> • turvallinen ja rauhallinen ilmapiiri • ennakointi ja rutiinit • osallisuus • mallioppiminen

KUVIO 2. Sosiaalisen vuorovaikutuksen tukeminen.

Kuvioon 2 on kerätty havainnollistamaan haastatteluista nousseet keskeiset tutkimustulokset. Ne on jaettu tutkimuskysymysten mukaan. Viimeissä osiossa ovat muut vuorovaikutusta tukevat tekijät, jotka vaikuttavat tutkimuskysymysten taustalla vaikuttavina tekijöinä. Kuviossa on laajimmat kokonaisuuudet tutkimustuloksista.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Vaikka olemmekin jaotelleet tutkimustulokset tutkimuskysymysten mukaan lasten välisen ja lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen tukemiseen, ei jako ole yksiselitteinen, koska molemmat tukevat toisiaan. Lapsen ja aikuisen väliset vuorovaikutustilanteet toimivat mallina lasten keskinäisille vuorovaikutussuhteille. Kun lapsi oppii toisten lasten kanssa sosiaalisia taitoja, tämä oppiminen näkyy myös vuorovaikutustilanteissa aikuisen kanssa. Lisäksi lasten välisen vuorovaikutuksen ja lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen taustalla ovat haastattelujen mukaan myös ennakointi, rutiinit ja turvallinen sekä rauhallinen ilmapiiri. On myös keinoja, jotka tukevat yksittäistä lasta ja sitä kautta yksittäisen lapsen osallistumista vuorovaikutukseen muiden kanssa. Näitä keinoja ovat osallisuus ja mallioppiminen.

Työntekijät nostivat usein haastatteluvastauksissa esiin, kuinka tärkeää on saada lapsi ymmärtämään, miltä toisesta tuntuu. Empatiakyky on yksi keskeinen osa sosiaalisia taitoja (Keltikangas-Järvinen 2010, 17–23). Työntekijät pitivät empatiakykyä lähtökohtana lasten sosiaalisten taitojen opettamisessa ja tukemisessa monissa eri tilanteissa. Sitä painotettiin konfliktitilanteissa, oman vuoron odottamisessa ja anteeksipyyttämisessä. Kaikkien lasten sosiaaliset taidot kehittyvät eri tahtiin. Ne lapset, joilla on jo kehittyneemmät taidot osaavat selviytyä monenlaisista sosiaalisista tilanteista. (Kauppila 2005, 134–135.) Haastatteluissa tuli esiin, että lapset voivat käyttää puremista ja tönimistä tunteiden ilmaisemiseen, kun sosiaaliset taidot eivät vielä ole täysin kehittyneet. Kun lapsi ei vielä hallitse ryhmässä tarvittavia taitoja, voi hän kokea pääsevänsä aggression avulla helpommin haluamaansa lopputulokseen. (Keltikangas-Järvinen 2010, 23–24).

Varhaiskasvatuslaki (1973, § 2) velvoittaa lapsen vaikuttamisen ja osallisuuden tukemiseen. Osallisuuden tukemisen kautta lapsen itsetunto kehittyy ja hän kokee, että hänen mielipiteillään on merkitystä (Kauppila 2005, 134–135; Opetushallitus 2016, 24). Haastatteluissa työntekijät kokivat aidon kuuntelun tärkeäksi. Työntekijät kertoivat antavansa aikaa lapsille mielipiteiden ilmaisuun ja kannustavansa siihen. Näin lapset pääsevät vaikuttamaan toimintaan ja ovat osallisia yhteisössä.

Aidon kuuntelun lisäksi työntekijät kokivat sen olevan tärkeää myös ilmeissä ja eleissä. Aidot ilmeet ja eleet tukevat puhetta ja lapsi ymmärtää mitä aikuinen viestii hänelle. Selkeän ja ymmärrettävän kielen avulla kaikki osapuolet ymmärtävät toisiaan. On tärkeää kiinnittää huomiota miten aikuiset puhuvat keskenään sekä myös siihen, miten aikuiset puhuvat lapsille. (Jakkula 2008, 32–43; Opetushallitus 2016, 36–50).

Haastattelujen mukaan työntekijät puhuvat lapsille sopivaa ja ymmärrettävää kieltä, kuitenkin omalla murteella luontevasti. Sanoittaminen korostuu haastattelujen mukaan eniten perushoitotilanteissa ja pienten lasten kanssa. Sanoittaminen on keino tukea toimintaa ja vuorovaikutusta. Aikuinen voi myös sanoittamalla tukea lasten välistä vuorovaikutusta. (Opetushallitus 2016, 36–50.) Työntekijät kertoivat haastatteluissa käyttävänsä paljon laulamista ja loruttelua tukena. Tällainen laulujen, lorujen ja hassuttelun luoma myönteinen ilmapiiri kannustaa lapsia vuorovaikutustaitojen harjoitteluun (Opetushallitus 2016, 39). Myös haastateltavat puhuivat hassuttelevansa paljon lasten kanssa.

Pienen lapsen vuorovaikutustaidot kehittyvät kosketuksen kautta keskusteluksi. Tämä nousi esiin myös haastatteluissa ja haastateltava huomioi, että myös hänen tapansa koskettaa on viesti lapselle. (Jakkula 2008, 32–43).

Aikuinen voi osallistua lasten leikkeihin joko lasten omien toiveiden mukaan tai huomattessaan leikissä epäkohdan, johon tarvitsee puuttua. Aikuinen voi rakentaa leikkiä lasten kanssa yhdessä, puuttua siihen, tai ohjata leikin juonta tavoiteltuun suuntaan. (Hakkarainen ja Bredikyte 2013, 145–156.) Tällaisia tilanteita voivat olla haastatteluissa esiin nousseet konfliktitilanteiden ratkaisut tai se, että lapset ovat yrittäneet sulkea yhden lapsen ulos leikistä. Silloin leikkiin tarvitaan tueksi aikuista, joka saa leikin sujumaan.

Leikissä ja muussa toiminnassa tulee tukea sekä lasten ystävyys-suhteita että kaikkien kanssa toimeen tulemistä (Keltikangas-Järvinen 2010, 46–47). Työntekijät haastatteluissa kertoivat, että mahdollisuuksien mukaan tukevat lasten ystävyys-suhteita. He pitivät kuitenkin merkityksellisenä, että kaikki tulevat toimeen toistensa kanssa. Ketään ei jätetä yksin. Jos työntekijät ovat havainnoineet jonkun lapsen jäävän ulkopuolelle esimerkiksi toisten lasten toimesta tai tullessaan myöhemmin hoitoon, niin työntekijät ovat kokeneet yhteisleikit toimivana keinona saada kaikki mukaan toimintaan. Tällaiset yhteisleikit tukevat ryhmän toimivuutta sekä lasten ystävyys- ja vertaissuhteita, koska niissä lapsi ei jää yksin ja kokee olevansa osa yhteisöä (Keltikangas-Järvinen 2010, 46–47; Salmivalli 2005, 132). Haastavuutta ja vaihtelevuutta näihin sosiaalisiin suhteisiin tuovat juuri vuorohoidon vaihtuvat hoitoajat (Roos 2015, 150).

Haastatteluissa nousi esiin, että työntekijät havainnoivat lapsia ja puuttuvat havainnoimiinsa epäkohtiin. Lasten havainnoiminen on tärkeää, koska silloin aikuiset huomaavat, milloin on heidän vuoronsa mennä tukemaan lasten leikkejä ja kehittyviä sosiaalisia taitoja. Aikuisen tehtävä leikissä voi olla puuttua epäkohtiin, ohjata leikkiä, osallistua leikkiin tai havainnoida sitä. (Hakkarainen ja Bredikyte 2013, 145–156; Taivalkosken kunta 2017, 8–12). Haastatteluissa nousi esille, miten tärkeää arvokkaat roolit leikeissä on lapselle. Leikissä eri roolit voivat olla lapsille arvokkaampia kuin toiset (Roos 2015, 150). Haastateltavat korostivat, että he havainnoivat leikissä, että kaikki saisivat leikkiä tasa-arvoisesti.

Haastatteluissa nousi esiin leikkiympäristöjen merkityksestä se, että tilojen tulee olla sopivia lasten toiminnalle. Leikkialuepedagogiikan avulla lapset pääsevät toimimaan pienryhminä eri tiloissa. Näin ollen yhdessä tilassa ei ole niin paljon lapsia samanaikaisesti ja lapset mahtuvat leikkimään vapaammin. (Raittila 2013, 86.) Haastatteluissakin tuli esille, että liian pienessä tilassa lapsille syntyy enemmän konflikteja. Hallitsematonta käytöstä lapsiryhmissä voi aiheuttaa suuri ryhmäkoko (Keltikangas-Järvinen 2010, 215), mutta haastatteluissa hallitsemattomat lapsiryhmät rinnastettiin vääränlaisiin tiloihin lapsille, eivätkä liian suuret ryhmäkoot nousseet esille. Haastattelujen mukaan aikuisten näkökulmasta pienryhmät antavat mahdollisuuden aidosti keskustella ja tutustua lapsiin syvällisemmin, kun aikaa jokaiselle lapselle on enemmän. Haastateltavat kertoivat myös ennakoinnin ja rutiinien olevan tehokkaita keinoja tilanteiden rauhoittamiseen ja vuorovaikutuksen mahdollistamiseen pienryhmiin jakamisen ja tilojen tehokkaan hyödyntämisen lisäksi.

Työntekijöiden mielestä kyseisissä vuororyhmäperhepäiväkodeissa ei tapahdu sitä, että joku lapsi voisi jäädä kaikkien vuorovaikutustilanteiden ulkopuolelle päivän aikana. Ryhmät ovat tiiviit, tutut ja luotettavat sekä lasten että aikuisten osalta. Ryhmäperhepäivähoidossa työntekijöitä on enemmän kuin vastaavaa ryhmäkokoja olevassa päiväkotiryhmässä (asetus lapsen päivähoitosta 1973, § 8). Tämä näkyy haastattelujen mukaan esimerkiksi siinä, että vähintään yksi työntekijä on vuorovaikutuksessa lapsen kanssa päivän aikana. Haastattelujen mukaan näissä pienemmissä lapsiryhmissä myös lapset itse kyselevät toisten lasten perään, jos joku on esimerkiksi viettämässä vapaapäivää. Pienellä paikkakunnalla ja pienissä yksiköissä tutustuu helposti lapsiin ja voi osoittaa tämän helposti. Voi kuitenkin olla, että lasten voi olla vaikea sopeutua uusiin ihmissuhteisiin, kun edelliset suhteet ovat niin tiiviit.

Haastattelutulokset täsmäävät Taivalkosken kunnan varhaiskasvatussuunnitelman (2017) kanssa. Taivalkosken kunnan varhaiskasvatussuunnitelma (2017, 8–12) kertoo turvallisten ja pysyvien vuorovaikutussuhteiden merkityksestä lapsen hyvinvoinnille, kasvuille ja kehitykselle, kuten myös työntekijät haastatteluissa. Haastattelujen mukaan erityisesti pienten lasten kohdalla pyritään huolehtimaan siitä, että lapset saavat aikaa tutustua uusiin työntekijöihin tai sijaisiin ja että nämä henkilöt eivät vaihdu jatkuvasti. Tämä edistää uuden kiintymyssuhteen muovautumista ja luo lapselle turvallisen pohjan aloittaa hoito, aloittaa muut uudet vuorovaikutussuhteet omahoitajan lisäksi sekä aloittaa harjoitella vuorovaikutussuhteissa sosiaalisia taitoja (Salminen ja Tynnenen 2011, 12–13; Sinkkonen ja Korhonen 2015, 38–39).

Luomalla tällaisen turvallisen tunteen lapselle harjoitella uusia taitoja, lapset alkavat opetella anteesipyytämistä ja -antamista, oikeaa ja väärää, vuoron odottamista ja antamista. Lisäksi lapset opettelevat tunteiden näyttämistä, uusien sosiaalisten suhteiden luomista, ystävällisyyttä, empatiakykyä ja ristiriitojen ratkaisemista myönteisin keinoin. (Taivalkosken kunta 2017, 8–12.) Tällaisia taitoja työntekijät kokivat haastatteluissa arvostavansa ja tukevansa. Haastattelujen perusteella työntekijät tukevat lasten ystävyysuhteita antamalla ystävien leikkiä keskenään, mutta työntekijät huolehtivat myös siitä, ettei ketään jätetä yksin ulkopuolelle. Näin tuetaan lasten kokemusta yhteisöllisyydestä sekä huolehditaan siitä, että jokaisella lapsella on vertainen. Silloin lapset kokevat yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka puolestaan luo turvallisuuden tunnetta. (Haapamäki ym. 2000, 14–20; Keltikangas-Järvinen 2010, 46–47).

Sekä haastatteluista että Taivalkosken kunnan varhaiskasvatussuunnitelmasta (2017, 8–12) voi huomata, että mallioppimisen merkitys on huomioitu. Haastateltavat kertoivat, että he tiedostavat lasten huomaavan ympäristön tapahtumat leikeistä huolimatta. Työntekijät myös kertoivat haastatteluissa että heidän luomansa ilmapiiri voi tarttua lapsiin. Lapset aistivat työntekijöiden välisen ilmapiirin. Mallioppimista tapahtuu niin toisilta lapsilta kuin aikuisiltakin. (Hakkarainen ja Bredikyte 2013, 1–3; Väisänen 2006, 67–75.)

Haastateltavat pohtivat, että pitäisikö lasten sosiaalisia taitoja ja lasten välistä vuorovaikutusta leikissä kirjata muistiin. Tällöin olisi konkreettista materiaalia lasten kehityksestä esimerkiksi lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin. Tähän pyrkii myös uusi varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2016, 39). Leikkiä havainnoimalla työntekijöille mahdollistuu lasten välisten vuorovaikutussuhteiden tarkastelu. Työntekijöiltä vaaditaan tarkkuutta, ammatillisuutta ja aikaa lasten havainnointiin ja dokumentointiin. (Opetushallitus 2016, 37–39.)

9 POHDINTA

Opinnäytetyöllä saimme tietoa lasten välisen ja aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemisesta. Haastatteluista saimme myös tietoa muista vuorovaikutukseen vaikuttavista taustatekijöistä. Toimeksiantaja sai tietoa konkreettisista keinoista, joilla tukea lasten sosiaalista vuorovaikutusta jatkossakin.

Aiheet, joita käsittelemme opinnäytetyössämme, nousevat esiin uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016). Taivalkoskella on tehty tämän suunnitelman pohjalta uusi Taivalkosken kunnan varhaiskasvatussuunnitelma (2017). Tarkastelimme opinnäytetyötämme sekä valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) että Taivalkosken kunnan varhaiskasvatussuunnitelman (2017) pohjalta. Toimeksiantaja saa uuden varhaiskasvatussuunnitelman kannalta avuksi konkreettista tietoa sosiaalisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisten taitojen tukemiseen. Olemme koonneet opinnäytetyöhön eri tapoja tukea sosiaalista vuorovaikutusta, josta toimeksiantaja voi tarkastella eri keinoja tarpeen mukaan. Opinnäytetyömme hyödyttää välillisesti vuororyhmäperhepäiväkotien lapsia, koska työntekijät pystyvät entistä paremmin huomioimaan vuorovaikutuksen tukemisen arjessa.

Toimeksiantaja voi kehittää omia toimintatapojaan huomioiden vuorovaikutuksen näkökulman. Jo haastattelutilanteissa työntekijät kertoivat, että ovat alkaneet pohtia keinojaan tukea lasten sosiaalista vuorovaikutusta. Arjessa oman työn reflektointi voi unohtua. Haastatteluiden ja opinnäytetyön kautta työntekijät saivat mahdollisuuden pohtia omia työtapojaan ja oman työn merkitystä.

Jatkotutkimusta sosiaalisen vuorovaikutuksen tarkasteluun voisi tehdä laajentamalla tutkimusta koskemaan koko Taivalkosken varhaiskasvatusta. Tutkimme haastattelujen avulla keinoja, joilla vuororyhmäperhepäiväkodit tällä hetkellä tukevat sosiaalista vuorovaikutusta. Jatkotutkimus voisi myös etsiä konkreettisia uusia työmenetelmiä sosiaalisen vuorovaikutuksen tukemiseen. Tutkimusta voisi laajentaa myös vuorohoidon vaikutuksista sosiaalisen vuorovaikutukseen tutkimalla fyysisiä tai psyykkisiä vaikutuksia vuorohoidossa.

Sosionomin (AMK) ammatillisuus kehittyi molemmilla opinnäytetyöprosessin aikana. Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla pääsimme teemahaastatteluissa keskustelemaan työntekijöiden kanssa haastattelukysymyksistä. Ammatillinen pohdinta arjessa tapahtuvista aiheista työntekijöiden kanssa toi meille sekä haastateltaville konkreettisesti näkyviin eri työtavat, joilla vuorovaikutusta tuetaan.

Ammatillisesti saimme paljon tietoa, mitkä asiat vaikuttavat lasten vuorovaikutukseen. Saimme teoreettista tietoa lapsen sosiaalisesta kehityksestä sekä vuorovaikutuksesta ja pystymme lastentarhanopettajina huomioimaan nämä asiat pedagogisesti työssämme. Osaamme jatkossa havainnoida ja ottaa omassa työssämme huomioon vuorovaikutuksen tukemisen sekä lasten kesken että työntekijän ja lapsen kesken.

Sosionomin (AMK) sosiaalialan eettisestä osaamisesta on tässä opinnäytetyössä huomioitu eettisiä periaatteita. Opinnäytetyöprosessin aikana mietimme haastateltavien työntekijöiden kunnioittavaa kohtaamista ja heidän ammattitaitonsa arvostamista. Korostimme, että kaikki vastaukset olivat tärkeitä ja vääriä vastauksia ei ollut. Huolehdimme myös anonymiteetin säilymisestä tarkasti, koska pienellä paikkakunnalla suorista lainauksista voisi olla helppo tunnistaa vastaaja. Tutkimuksellisen kehittämisosaamisen näkökulmasta tämän opinnäytetyön aikana opimme tunnistamaan luotettavia lähteitä sekä kehittämään uutta tietoa sosiaalialalle. (Savonia-ammattikorkeakoulu 2017.)

Saimme haastatteluihin useita osallistujia työntekijöistä. Onnistuimme luomaan luottamuksellisen ja avoimen suhteen haastateltaviin työntekijöihin. Luotettavuudesta huolehtimalla saimme runsaasti materiaalia haastatteluista analysoitavaksi. Luotettavuutta opinnäytetyössä lisäsi, että emme käyttäneet mitään tietoja, joista haastateltavan henkilöllisyys voisi paljastua pienellä paikkakunnalla. Käytimme myös vähän suoria lainauksia, koska niistä voisi tunnistaa kyseisen henkilön.

Molemmilla opinnäytetyön tekijöillä on omat tapansa tutkia ja ilmaista asioita. Haastatteluja läpikäydessämme huomasimme, että kysyimme joitakin kysymyksiä eri tavoilla. Pohdimme, että vaikutti se myös haastattelutuloksiin. Huomasimme kuitenkin, että saimme monipuolisia näkökulmia, kun molemmat painottivat eri asioita kysymyksissä. Haasteita tuli myös esiin avointen kysymysten muotoilussa, koska meillä ei ole niin paljon kokemusta haastattelujen tekemisestä. Laadullinen tutkimus kuitenkin mahdollisti meille sen, että pystyimme tarkentamaan kysymyksiä haastatteluissa tarvittaessa.

Vastasimme tutkimuskysymyksiin tutkimustulosten luvussa ja keräsimme vain tutkimuskysymysten kannalta oleelliset asiat. Löysimme tutkimustuloksista yhteyksiä opinnäytetyöemme teoreettiseen viitekehykseen. Haastattelujen jälkeen huomasimme, että haastatteluista tuli myös tuloksia, jotka eivät vastanneet suoraan asettamiimme tutkimuskysymyksiin, mutta jotka ovat kuitenkin taustalla vaikuttavina tekijöinä. Esimerkiksi turvallinen, kiireeton ja luotettava ilmapiiri vaikuttaa sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja sen laatuun. Kirjasimme opinnäytetööhön näitä asioita, jotta tulokset olisivat luotettavia.

Opinnäytetyön tekeminen vaati paljon aikaa ja muuttuvia suunnitelmia. Kuitenkin työ eteni tasaista tahtia eikä suuria ongelmia ilmennyt. Yhteistyö toimeksiantajan kanssa sujui mutkattomasti ja oli helppoa sekä mukavaa. Odotimme yhteistyötapaamisia innolla ja niissä tunnelma oli aina rento. Haastattelujen tekeminen oli jännittävää, mutta yllätyimme positiivisesti työntekijöiden innokkuudesta osallistua haastatteluihin sekä laajasta määrästä haastattelumateriaaleja. Tuloksia analysoidessamme koimme onnistumisen kokemuksia, kun löysimme tutkimustuloksista yhteyksiä teorian kanssa. Opinnäytetyö avasi meille laajan näkökulman lasten sosiaalisen vuorovaikutuksen tarkastelemiseen ja tukemiseen. Tutkimustulokset hyödyntävät sekä meitä työntekijöitä että toimeksiantajaa avaamalla, kuinka lasten sosiaalista vuorovaikutusta voidaan tukea.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

- ASETUS LAPSEN PÄIVÄHOIDOSTA. A 16.3.1973/239. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-11-24.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730239?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=asetus%20lapsen%20p%C3%A4iv%C3%A4hoidosta>
- HAAPAMÄKI, Jouko, KAIPIO, Kalevi, KESKINEN, Soili, UUSITALO, Ilkka ja KUOKSA, Mari 2000. Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Tammi.
- HAKKARAINEN, Pentti ja BREDIKYTE, Milda 2013. Kehittävän leikkipedagogiikan perusteet. Maja-vesi: Kogni Oy.
- HELSINGIN KAUPUNKI SOSIAALIVIRASTO 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa [verkojulkaisu]. Helsinki: Helsingin kaupunki sosiaalivirasto. [Viitattu 2017-02-07.] Saatavissa: http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf
- HELENIUS, Aili ja LUMMELAHTI, Leena 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- HIRSJÄRVI, Sirkka ja HURME, Helena 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- HUHTANEN, Kristiina 2005. Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu onnistuneeseen kommunikaatioon. Julkaisussa: PARKKINEN, Terttu ja KESKINEN, Soili (toim.) Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 8–20.
- IKONEN, Merja 2006. Lasten vuorovaikutus ja leikki yhteisöllisyyden rakentajana. Julkaisussa: KARILA, Kirsti, ALASUUTARI, Maarit, HÄNNIKÄINEN, Marjatta, NUMMENMAA, Anna Raija ja RASKUPUTTONEN, Helena (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 149–165.
- IKONEN, Oiva ja VIRTANEN, Pirkko 2007. Erilainen oppija. Yhteiseen kouluun: kokemuksia yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden kehittämisestä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- JAKKULA, Kaisa 2008. Ensimmäiset vuodet luovat lapsen kehityksen perustan. Julkaisussa: HELENIUS, Aili ja KORHONEN, Riitta (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy, 32–43.
- JOHNSON, David ja JOHNSON, Roger 2002. Yhdessä oppiminen. Julkaisussa: SAHLBERG, Pasi ja SHARAN, Shlomo (toim.) Yhteistoiminnallisen oppimisen käsikirja. Helsinki: WSOY, 101–118.
- JONES, Damon E., GREENBERG, Mark ja CROWLEY, Max 2015. Early Social-Emotional Functioning and Public Health. The Relationship Between Kindergarten Social Competence and Future Wellness [verkojulkaisu]. American Journal of Public Health. [Viitattu 2017-10-02.] Saatavissa: <http://ajph.aphapublications.org/doi/full/10.2105/AJPH.2015.302630>
- KANANEN, Jorma 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- KANANEN, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- KARILA, Kirsti 2002. Moniammatillisuus ja päiväkotitoiminnan suunnittelun perusteita. Julkaisussa: HELENIUS, Aili, KARILA, Kirsti, MUNTER, Hilikka, MÄNTYNYNEN, Pirkko ja SIREN-TIUSANEN, Helena (toim.) Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY, 271–289.
- KAUPPILA, Reijo 2005. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- KELTIKANGAS-JÄRVINEN, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- KELTIKANGAS-JÄRVINEN, Liisa 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

- KOIVULA, Merja ja LAAKSO, Marja-Leena 2017. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmista. Julkaisussa: KOIVULA, Merja, SIIPPAINEN, Anna ja EEROLA-PENNANEN, Paula (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 108–128.
- KRONQVIST, Eeva-Liisa ja PULKKINEN, Minna-Leena 2007. Kehityopsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.
- KÄSMÄ, Eveliina 2017-05-17. Vekkulin ajatuksia toimivasta arjesta [digikuva.]
- LAUNONEN, Kaisa 2007. Vuorovaikutus. Kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- LOHILAHTI, Tiina 2016-10-10. [Puhelinhaastattelu.] Iisalmi: Savonia-ammattikorkeakoulu.
- LUTTINEN, Hilkka 2006. Miten vuorovaikutusleikki tukee lapsen sosiaalisia taitoja vuoropäiväkodissa? Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, erityispedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma. [Viitattu 2016-11-16.] Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/7793/URN_NBN_fi_jyu-2006553.pdf?sequence=1
- NIRONEN, Saija 2016. Vuoropäivähoidon järjestämisessä yhtä monta tapaa kuin toimijaa. "Asettaa lapset ja perheet eriarvoiseen asemaan" [verkkojulkaisu]. Yle. [Viitattu 2016-10-28.] Saatavissa: <http://yle.fi/uutiset/3-9164218>
- NYMAN, Sirpa, NÄNTÖ, Leena ja SANDROOS, Allan 2000. Kiintymysmallien kehitys Patricia Crittendenin mukaan. Julkaisussa: KUUSINEN, Kirsti-Liina (toim.) Kognitiivinen psykoterapia ja kiintymyssuhdeteoria. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 43–52.
- OPAS, Maritta 2013. Yhteisöllinen kasvattajatiimi. Julkaisussa: MARJANEN, Päivi, MARTTILA, Marjaana ja VARSA, Marjo (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 141–164.
- OPETUSHALLITUS 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. [E-Kirja]. Opetushallitus. [Viitattu 2016-11-26.] Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- PARRILA, Sanna 2002. Perhepäivähoito osana suomalaista päivähoitojärjestelmää. Näkökulmia perhepäivähoidon laatuun ja sen kehittämiseen. Oulu: Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, Merikosken kuntoutus- ja tutkimuskeskus. Pro gradu -tutkielma. [Viitattu 2016-11-24.] Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9514268741.pdf>
- PULKKANEN, Kaisa 2016-10-12. [Puhelinhaastattelu.] Iisalmi: Savonia-ammattikorkeakoulu.
- RAITTI, Raija 2013. Pienryhmätoiminta ja leikkialueet. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä. Julkaisussa: KARILA, Kirsti ja LIPPONEN, Lasse (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino, 69–79.
- ROOS, Piia 2015. Lasten kerrontaa päiväkotiarjessa. Tampere: Tampereen yliopisto kasvatustieteiden yksikkö. Väitöskirja. [Viitattu 2017-09-01.] Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96477/978-951-44-9691-2.pdf?sequence=1>
- RÄSÄNEN, Markus 2016. Aikuisen ja lasten välinen vuorovaikutus vapaissa leikkitalanteissa päiväkotikontekstissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. [Viitattu 2017-02-07.] Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/51094/URN:NBN:fi_jyu-201608293895.pdf?sequence=1
- SALMINEN, Eija ja TYNNINEN, Kirsi 2011. Omahoitajana päiväkodissa. Omahoitajuus pedagogisena työmenetelmänä. Vantaa: Pedatieto oy.
- SALMIVALLI, Christina 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

- SAVONIA-AMMATTIKORKEAKOULU 2017. Sosionomin tutkinto-ohjelma osaamistavoitteet [verkko-sivu]. Savonia-ammattikorkeakoulu. [Viitattu 2017-10-10.] Saatavissa: <http://portal.savonia.fi/amk/fi/opiskelijalle/opetussuunnitelmat?yks=IS&krtid=786&tab=2>
- SINKKONEN, Jari ja KORHONEN, Laura 2015. Pulassa lapsen kanssa. Helsinki: Duodecim.
- SOSIAALIALAN KORKEAKOULUTETTUIJEN AMMATTIJÄRJESTÖ TALENTIA RY 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet. 6. painos. Helsinki: Sosiaalialan ammattijärjestö Talentia ry.
- TAIVALKOSKEN KUNTA s. a. Päivähoito [verkkojulkaisu]. Taivalkosken kunta. [Viitattu 2017-09-11.] Saatavissa: <http://www.taivalkoski.fi/palvelut/paivahoito>
- TAIVALKOSKEN KUNTA 2012. Taivalkosken kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017 [verkkojulkaisu]. Taivalkosken kunta. [Viitattu 2016-12-12.] Saatavissa: <http://www.taivalkoski.fi/sites/default/files/varhaiskasvatussuunnitelma.pdf>
- TAIVALKOSKEN KUNTA 2017. Taivalkosken kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017 [verkkojulkaisu]. Taivalkosken kunta. [Viitattu 2017-10-01.] Saatavissa: http://www.taivalkoski.fi/sites/default/files/taivalkosken_kunnan_varhaiskasvatussuunnitelma_2017_0.pdf
- TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS s. a. Theraplay-menetelmä [verkkojulkaisu]. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [Viitattu 2017-01-19.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/theraplay-menetelma>
- TILASTOKESKUS 2013. Taivalkoski. [Viitattu 2017-09-11.] Saatavissa: <http://www.stat.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/832.html>
- TUOMI, Jouni ja SARA-JÄRVI, Anneli 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.–2. painos. Helsinki: Tammi.
- VARHAISKASVATUSLAKI. L 19.1.1973/36. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2016-10-28.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>
- VERNE s. a. Tiedon analysointi [verkkojulkaisu]. Liikenteen tutkimuskeskus Verne. [Viitattu 2017-04-20.] Saatavissa: <http://www.tut.fi/verne/tutkimusmenetelmat/tiedon-analysointi/>
- VÄISÄNEN, Tarja 2006. Aamusta iltaan ja yötä myöten. Lapsen arki vuorohoidossa. Julkaisussa: PARRILA, Sanna (toim.) Perhepäivähoidon kehittämishaasteita. Helsinki: Sosiaali ja terveysministeriö, 67–75.
- VÄISÄNEN, Tarja 2007. Ryhmis: Ryhmäperhepäivähoito tänään. Helsinki: Tammi.
- ZIMMER, Renate 2001. Liikuntakasvatuksen käsikirja: Didaktis-metodisia perusteita ja käytännön ideoita. Helsinki: LK-Kirjat.

LIITE 1: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

Teemahaastattelun runko

1. Sosiaalisten taitojen tukeminen
 - Vuorovaikutuksen huomiointi perushoitotilanteissa
 - Vuorovaikutuksen huomiointi oppimistilanteissa
 - Vuorovaikutuksen huomiointi kasvatustilanteissa
 - Vuorovaikutuksen huomiointi siirtymätilanteissa
2. Lapsien välinen vuorovaikutus
 - Lapsien välisen vuorovaikutuksen havainnoiminen
 - Keinoja lapsien välisen vuorovaikutuksen tukemiseen
 - Ryhmäjakojen merkitys (parityöskentely, pienryhmätoiminta, isommat ryhmät)
 - Lasten ystävyysuhteiden merkitys
3. Työntekijän ja lapsen välinen vuorovaikutus
 - Kielen huomioiminen vuorovaikutuksessa
 - Ilmeiden ja eleiden huomioiminen vuorovaikutuksessa
 - Keinoja ettei kukaan lapsi jää vuorovaikutustilanteiden ulkopuolelle
 - Malli lapsille työntekijöiden keskinäisellä vuorovaikutuksella
 - Vuorovaikutuksen huomioiminen yksilöllisessä ohjaamisessa/lapsiryhmää ohjatessa
 - Osallisuuden huomioiminen vuorovaikutuksessa
 - Jatkuvuuden huomioiminen vuorovaikutussuhteissa
4. Vuorovaikutus leikissä
 - Tunnetaitojen merkitys
 - Lasten sosiaalisten taitojen tukeminen leikissä
 - Leikkituokioiden suunnittelu
 - Leikkiympäristöjen merkitys
 - Erilaiset vuorovaikutusrooleja lasten leikeissä
 - Lapsen itsetunnon kehittyminen leikissä

LIITE 2: ESIMERKIT AINEISTON ANALYSOINNISTA

Lasten välisen vuorovaikutuksen tukeminen		
Poiminta litteroidusta materiaalista	Teema	Tyyppi
<p>"Ja joskushan siellä on itekki mukana mummona hoitaa siellä nukkeja."</p> <p>"Mutta että välillä on tietosesti aikuisenakin otettu leikkipäivänä tietty ryhmä ja oltu mukana siellä leikin ohjaamisessa ja leikin seuraamisessa."</p>	Leikkipedagogiikka	Leikki
<p>" - - pääsee leikkimään tasavertaisena toisten kanssa. Että on paljon semmosia lapsia, jotka eivät pääse olemaan muuta kuin se kissa tai vauva, joka nukkuu siellä."</p>	Roolit leikissä	

Lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen tukeminen		
Poiminta litteroidusta materiaalista	Teema	Tyyppi
<p>"Monesti niinku joku laulu alkaa vaan itellä."</p> <p>"Joo no tietenkin laululeikkejä mä tykkään ite ottaa paljon - - "</p> <p>" - - tuolla vaipanvaihossa niin siinä lorutellaan."</p>	Laulut, lorut	Menetelmiä, joita aikuinen käyttää vuorovaikutuksen tukemiseen
<p>" Sanotetaan tilannetta että mitä niinku touhutaan siinä."</p> <p>" - - siinä sanotaan ku vaippaki vaihetaan - - "</p>	Sanoittaminen	